

Elon myrskyissä.

Kertomus.

Kirjoittanut

Emil Lehén.

Ammattilaisten Kirjapaino O. Y., Turku.

1903.

*Siis kaikki hyve, mitä löytyy päällä maan,
Se lokaan tallataan ja murskaksi murretaan.
Ne, jotka kansain oikeutta puolustaa,
Ne rahavallan julman kautta surman saa.*

ESIPUHE.

Yhtään pilven hattaraa ei näkynyt taivahalla; aurinko rauhassa sai yksin herrastella sen sinertävällä lakeudella.

Perhot, nuo hienot silkkisiivet, lentelivät kukasta kukkaan, imien niiden mehua.

Linnut lauloivat juuri kukkiin puhjenneiden tuomien oksilla, tuomien, jotka kasvoivat tuossa tuon mahtavan kosken rannalla.

Koski pauhasi syösten ärjyen aaltonsa kallion rinnettä vastaan — jotka olivat sen kahden puolen — juuri kuin olisi se tahtonut tulla pois uomastaan, jota myöten se satoja vuosia oli vettänsä kiidättänyt alempana olevaan järveen. Mutta kallion rinteet eivät antaneet perään — ne seisoivat yhä vaan järkähtämättöminä paikoillaan, vaikka vapisivatkin kosken mahtavasta voimasta.

Kosken keskipaikoilla, rannalla, sen parhaan putouksen kohdalla, oli suuri tehdas, joka kohousi pitkine savupiippuineen ja korkeine tiiliseinineen, ylevänä siinä kuin itse maailman ruhtinas.

Mutta sen tummien akkunain takaa tirkisteli kalpeita kasvoja ulos vapaaseen luontoon. Noista katseista kuvastui omituinen kaiho juuri kuin kadehtisivat he tuota luonnon riemuista vapautta.

Tehtaasta vähän matkaa alaspäin, juuri siinä kohdalla missä koski syöksee vetensä järveen, sijaitsee tehtaan omistajan, paroni Reinhold von Samuroin upea palatsi.

Niinkuin arvatakin sopii, on se rakennettu kaikkien taiteen sääntöjen mukaisesti.

Upea aitaus ympäröi sen sisäänsä viehättävine ruusu- ja puutarhoineen.

Tuon aitauksen sisäpuolelle oli hyvin harva työmies jalkansa astunut — aitauksen raosta vaan saivat ihailla sitä viehkeätä näytelmää, joka siellä oli tarjona sen omistajalle.

Mutta nyt oli sinne päässyt pujahtamaan — vahingossa tai muutoin — yksi työväenluokkaankin kuuluva olento — pieni poika, joka leikki tehtailijan pojan kanssa. — Olihan se suuri armo köyhän lapselle.

Pienokaiset juoksivat tuolla aitauksen sisällä, ruusutarhojen hiekotettuja käytäviä pitkin.

Vilho — työmiehen poika — oli suitset päässä, jois-

ta Aleksis — tehtailijan poika — kiini pidellen, koetti matkia noita tavallisia ajurein ääniä „ptruu“ ja „noo“.

Väliin Aleksis läimähytti Vilhoa selkään ohjasten perillä, niinkuin oli nähnyt ajureinkin tekevän hevosilleen.

Eräällä ruusutarhan penkillä, istui hieman pojista vanhempi tyttö — hänkin tehtailijan — leikkien nukkien ja kukkaisten kanssa.

Äkkiä heitti hän nuket sylistään penkille ja syvennyi katsomaan poikien vallatonta leikkiä.

— Aleksis — virkkoi hän veljelleen — se on sinulta väärin, että sinä pidät aina Vilhoa hevosenasi; voitahan sinäkin vuorostasi ruveta hevoseksi ja Vilho ajuriksi.

— Minäkö hevoseksi? — Aleksis nyrpisti nenäänsä. — Anna, kuinka voit niin puhua?

— Luuletko sinä olevasi parempi Vilhoa? — vastasi tyttö. — Et lainkaan.

— Anna! Mutta minäpä sanon äidille, että sinä haukut minua hevoseksi, — uhkasi Aleksis.

— Enhän sinua hevoseksi sanonut, selitti Anna.

— Sanoitpahan! — väitti Aleksis. — Minä sanon sen äidille!

Sitten läimähytti hän taas ohjasten perillä Vilhoa selkään.

— Mutta minä en ole hevosena, — virkkoi Vilho.
— Sinä saat nyt ruveta vuorostasi.

— Minä hevoseksi? Häpee vähän! Nuori kapitalisti sai vihan-punan poskilleen.

— Luuletko sitten olevasi parempi minua? kysyi työ-orjan taimi.

Silloin antoi pikku-kapitalisti hänelle korvapuustin, niinkuin oli joskus nähnyt isänsäkin antavan työmiehilleen, jos nämä sattuivat tekemään sellaista, joka ei häntä miellyttänyt.

Mutta Vilho ei tykännyt hyvää tuosta korvapuustista. Hän tuuppasi pikku-kapitalistin suulleen ruusutarhan hiekka-käytävälle.

Pikku-kapitalisti alkoi huutaa kurkkiinsa täydeltä.

Samassa aukesi palatsin pää-käytävän ovi ja siinä näyttäytyy pyylevä, silkipukimessa, jalokivissä hohtava rouva, jonka heti ensi silmäyksellä huomaamme paroonittareksi, tehtaanomistajan puolisoiksi.

Hänen kasvoillaan kuvastuu kauhistuksen ilme, kuullessaan lapsensa huutavan täyttä kurkkua.

Hän kiiruhtaa lapsensa luokse, niin nopeaan kuin

suinkin hänen pyylevyytensä sen salli.

— Mitä herran nimessä itket, äidin oma, rakas kulta? kysyi paroonitar.

— Vilho löi ensin minua ja sitten tuuppasi maahan, änköittää itkultansa äidin oma, rakas kulta.

— Sus siunatkoon! huudahtaa paroonitar.

Sitten kutsui hän Vilhon luokseen.

— Tule tänne, senkin penikka!

Poika astuu hiljalleen, pää rinnoille painuneena, ankaran hallitsijattarensa luokse.

Mutta samassa kiirehtii Anna selittämään:

— Ei Vilhossa ole syytä. Aleksis häntä ensin löi.

— Mene sisälle sinä! käski julmistunut paroonitar.

Sitten otti hän Vilhon takkuisesta tukasta kiinni ja ravisti siitä niin, että tomu tuiskusi.

— Vieläkö sinä teet pahaa Aleksille? Häh! Vieläkö? Häh! Senkin riiviö, säestää hän työtänsä.

Mutta Vilhon, onnettoman Vilhon huulilta ei lähde sanaakaan.

Vihdoin hellittää paroonitar kätensä tuon „saastaisen riiviön“ tukasta ja raskaasti henkien, astuu hän rappuja ylös.

Pentu parka! Siinä hän seisoi ällistyneenä, katsel-

len kuinka äiti vei rakasta kultaansa, hellästi kädestä taluttaen, sisälle palatsiin.

Kun palatsin ovi oli sulkeutunut, katseli hän vielä kauvan siihen, juuri kuin olisi tuonne palatsiin kadonnut hänen onnensa.

Sitten nousi hänen silmiinsä kyyneleet ja hän lähti juoksemaan ulos tuolta hurmaavasta ruusutarhasta. Mutta mitä pitemmälle hän juoksi, sitä runsaammin tippui kyyneleet hänen silmistään.

— — — — —

Palatsissa alkoi melu.

Äidin rakasta kultaa ei tahdottu saada millään leppymään. Hän kirkui kuin olisi sata nuppineulaa pistetty häneen nuppiansa myöten.

Paroonitar kiiruhti miehensä luo.

— Ajatteles, rakas Reinhold, kun Kalliosaaren penikka aikoi tappaa meidän Aleksin. Jos minä en olisi päässyt hätään, niin herra ties kuinka olisi hänen käyntykään, virkkoi hän.

Parooni sai ikäänkuin sähkötärähdyksen. Hän juoksi suoraa päätä kirkuvan lapsensa luo.

Joka puolelta häntä tarkasteltuaan ja tultuaan vakuutetuksi, ettei hänessä löytynyt suuria ruhjevam-

moja, otti hän lapsen syliinsä ja koetti viihdyttää häntä, miten parhaiden taisi.

— Elä itke rakas, pieni isän poika! Saat lähteä isän kanssa huomenna Helsinkiin. — Isä ostaa sieltä Aleksille kauniin, pienen hevosen, jolla Aleksis sitten yksin saa ajella. — Elä itke!

Nyt keskeytti Aleksis itkunsa.

— Mutta annetaanko Vilholle oikein kovasti selkään? — kysyi hän.

— Annetaan, annetaan! — myönsi isä.

Nyt oli isän pieni poika, äidin rakas kulta rauhoitettu.

— — — — —

Parooni kiirehti konttoorihuoneustoon.

— Lindqvist, sanoi hän nuoremmalle kirjanpitäjälle, mene heti käskemään Kalliosaari tehtaasta tänne!

Kirjanpitäjä kumarsi ja lähti.

Hetken kuluttua palasi hän takaisin, kuihtuneen työorjan kanssa.

Työnraataja jäi ujusti ovipieleen seisomaan, hy pistellen nokista lakkiaan.

Parooni heitti häneen leimuavan katseen.

— Kuinka te kasvatatte lapsianne? — kysyi hän.
— Oletteko muistanut kasvattaa heitä kurituksessa ja herran nuhteessa?

— Kyllä, herra parooni, — kyllähän olen koettanut kristillisesti heitä kasvattaa. — vastasi työorja.

— No, — sanokaa minulle, minkätähden heistä sitten on tullut rosvon penttuja?

Huomattava puna ilmestyi työorjan poskille.

— Herra parooni, — virkkoi hän, he ovat köyhän, työnraatajan lapsia, — elkää solvatko heitä!

Sellaista vastausta ei parooni odottanut. Hän odotti miehen, nöyrästi kuin koiran, laskeutuvan hänen jalkansa juureen ja pyytävän anteeksi empimättä sitä, että hän on huonosti kasvattanut lapsiaan.

Hän aikoi heittää miehen päistikkaa ulos, mutta hän maltti mielensä.

Hän virkkoi:

— Sanokaa sanojani solvaukseksi vasta sitten, kun olette ensin kuullut mitä penikkanne on tehnyt.

— Mitä hän sitten on tehnyt?

— Hän aikoi tappaa poikani, mutta vaimoni pääsi hätään ja sai temmattua lapsen hänen kynsistään pois. — Sanokaa, oliko puheeni solvaus!

Tuskin huomattava hymyily ilmestyi työorjan huulille.

— Sitä minä en usko, — virkkoi hän.

— Ette usko? — Aijotteko ajaa minut valehtelijoiden sakkiin? — kysyi tehtaan omistaja suuttuneena.

— En. — en suinkaan. — Mutta minusta tuntuu mahdottomalta. — Ajatelkaa, miten voi lapsi tehdä sellaista; lapsi, joka juuri omin voiminsa kulkemaan pääsee. —

— Jahah, — te ette näy uskovan minun sanojani? — kysyi parooni.

— En! — kuului jyrkkä vastaus. — Nyt en usko teitä.

Parooni katsoi ällistyneenä vastaan vapisevsa orjaansa. Sitten virkkoi hän:

— Jahah, — vai ette usko? — Mutta minäpä näytän, että te uskotte. — Saatte heti jättää työpaikkanne, jos ette usko. —

Se muutti asian.

Isä, työnraataja, joka äsken uljaasti seiso, puolustuen lastaan, näytti kokoon painuvan.

— Uskotteko nyt? huudahti ilkkuen parooni.

— Uskon, minä uskon; — vastasi työorja äänellä,

joka tuntui kuin maan alta lähteneeltä.

— Teidän täytyy kurittaa lastanne! määräsi parooni.

— Juu, — kuritetaan! — vastasi orjuuden-kahleilla kytketty mies nöyrästi.

Äkkiä, niinkuin hukkuva, joka hädissään tarttuu oljen korteen, näytti hän jotakin keksivän puolustukseeseen.

Hän lausui:

— Millä *aseella* hän koetti tappaa nuorta herraa?

Nyt joutui parooni hämilleen.

— Hm, — tuota, — aseella? — hänellä nyt juuri asetta ollut — mutta.

Ilkeä, kerrassaan ilkeä sana tuo „mutta“ toisinaan. Se keskeyttää hyvänkin ajatusjuoksun. Nytkin se kerrassaan keskeytti paroonin sanatulvan.

Hetken aikaa oli kumpikin ääneti.

Isä ajatteli jo pääsevänsä vapaaksi ilkeästä, vastenmielisestä tehtävästään: lapsensa syyttömästi pieksämisestä.

Äkkiä virkkoi parooni:

— Kurittaa teidän tulee häntä. — Muussa tapauksessa saatte laputtaa täältä penikkanne kanssa.

— Juu, — minä kuritan, — kuritan! vastasi surullisesti isä, työnraataja.

Parooni lausui:

— Lähtekää heti täyttämään mitä käsinkin! — minä lähetän todistajan kanssanne, jotta saan varman tiedon, oletteko täyttänyt päätökseni.

— Lindqvist, huusi hän nuoremmalle kirjanpitäjälleen, mene sinä hänen kanssaan ja katso kuinka minun käskyni täytetään! —

Kirjanpitäjä kumarsi ja lähti astumaan tuon noki-sen työorjan jälkeen.

Kun he tulivat eteiseen, kuiskasi Anna hiljaa Kalliosaaren korvaan:

— Elkkää kurittako Vilhoa — hän on syytön.

Kalliosaari heitti kiitollisuutta hohtavan katseen tyttöön ja jatkoi matkaansa eteenpäin.

Kun he saapuivat lähelle työväen kasarmia, virkkoi Kalliosaari kirjanpitäjälle:

— Osoittakaa laupeutta minulle. Sanokaa paronille, että minä kuritin!

— Kyllä, kun te vaan ensin kuritatte — vastasi rahavallan käytyri, pirullinen hymy suupielissä.

— Ei, mutta sanokaa hänelle se, vaikka minä en

kuritakaan! Ajatelkaa, miltä se tuntuu isästä, että hänen täytyy kurittaa lastansa syyttömästi. Silloin kadottaa lapsikin kaiken luottamuksen isäänsä.

— Mitäpä se minulle kuuluu, tiuskasi Lindqvist, joka muutoinkin oli harmissaan siitä, että hänen täytyi kuten koiran, juosta isäntänsä turhemmillakin asioilla.

Työorjan huulet pusertuivat yhteen.

Kun päästiin sisälle, otti hän sanaakaan sanomatta pojan käsiinsä ja taittoi luudasta piiskan sekä alkoi tuon „pyhän toimituksen“, jonka kaikkivoipa tehtaanomistaja oli hänen tehtäväkseen määrännyt.

— Isä, syytön minä olen, syytön, isä, huusi poika, vaan se ei auttanut, piiska tanssi yhä vaan hänen selässään.

— Soo, ehkä se jo riittää! — virkkoi Lindqvist, jonka alkoi jo käydä sääliksi poikaparkaa.

Isä lakkasi.

— Syytönhän minä olen, isä. Voi, minkätähden minua piiskasit? kysyi poika, kirjanpitäjän pois mentyä.

— Minä tiedän sen, lapsi, tiedän, että sinä olet syytön, vastasi isä, joka ei voinut kyyneleitänsä pidättää, mutta parooni käski niin tekemään.

— Täytyykö sinunkin, isä, paroonia totella? — ihmetteli poika, joka oli pitänyt isäänsä yhtä suurena ja voimallisena miehenä kuin parooniakin.

— Täytyy, lapsi, täytyy virkkoi isä. Olemme paroonin orjia ja meidän täytyy tehdä, mitä hän tahtoo.

Poika lähti ulos ahtaaksi käyneestä tuvasta ja ohjasi askeleensa kosken rannalle. Siellä alkoi tulvillaan vuotaa hänen kyöneleensä.

Hänen korvissaan soi isänsä sanat:

— Olemme paroonin orjia ja meidän täytyy tehdä mitä hän tahtoo.

Hänen pieni sydämensä oli pakahtua. Niin kovin hän itki, mutta hän ei itsekään tiennyt mitä hän itki. Sellainen kirvelevä tunne täytti hänen pienen rintansa ja sentähden hän itki.

Hän ei vielä tiennyt, että köyhän elämä on paljasta itkua kehdosta hautaan asti.

Mutta kirkkaasti valaiseva aurinko sinitaivahalla lähetti ystävällisesti säteensä pojan kyöneleihin, saaden ne välkkymään timanttihelmien lailla.

Linnut kukkivassa pihlajassa virittivät iloisimmat laulunsa, viihdyttääkseen itkevää poikaa, itkevää työ-

orjan lasta, jonka sydän jo näin nuorena oli katkeruudella myrkytetty.

ENSIMÄINEN LUKU.

Myrskyn ensi mainingit.

Kaksikymmentä vuotta on kulunut.

Koski pauhaa yhä edelleen ja tuomet sen rannalla kukkivat nytkin. Vielä nytkin kohoaa tehdas tuon kosken rannalla, mutta ei yksin — se on saanut rinnallensa toisen, yhtä mahtavan tehtaan.

Mutta vielä nytkin katselee noiden nokisten akkunain läpi kalpea työ-orja, haamun tavoin ulos kaihoten kauniiseen, kukkivaan, vapaaseen luontoon. Ja noiden vapautta kaihoavien luku on lisääntynyt paljon.

Ajanratas pyörii, se ruhjoo hampaillaan kaikki, mitä sen eteen sattuu.

Joskus tekee se köyhästä rikkaan ja rikkaasta köyhän; orjasta herran ja herrasta orjan; sortajasta sorretun ja sorretusta sortajan. Se tekee elinvoimaa uhkuvasta nuorukaisesta harmaapään, tutisevan vanhuksen ja sortaa hänet vihdoin ihmislapsen viimeiseen satamaan hautaan nukkumaan nurmen alle. Monelta äidiltä ryöstää tyttären, isältä pojan; monelta lapselta, hennolta ihmisvesalta, riistää se vanhem-

mat, lapsen tuet ja turvat.

Kaikki se ruhjoo säälimättä. . .

Mutta vapauden kaipuuta ihmisrinnasta ei se koskaan voi riistää. Vapauden kaipuu ei koskaan sammu kytemästä, orjuuteen syöstyn onnettoman köyhälis-
tön rinnoista.

Ei!

Siellä se kytee salassa kuin tulivuori, josta ei mitään tiedetä, kunnes se alkaa voimakkaasti purkaa; repien rikki kuoren, hakee se tiensä vapauteen.

Ennen niin pienestä pojasta, pahaisesta paitaresusta, jota selkäsaunalla pehmitettiin, on nyt tullut rohkea, uhmaileva nuorukainen, joka itse nyt voisi toista vuorostansa pehmittää selkäsaunalla.

Tarkoitamme Vilhoa.

Katso tarkkaan häntä.

Siinä hän seisoo tehtaassa alasimensa vieressä, jonka päällä suuri, raskas, vedenvoimalla käypä rautamoukari, takoo raudan litteäksi. Katsellessasi häntä, voit tulla vakuutetuksi siitä, että hän ei enään itke ja siitä, että hän ei enään nöyränä kärsi selkäsaunaa. Varmaankin antaisi hän iskun iskusta takaisin.

Näemme hänen silmistään leimuavan salamoita, joiden edessä emme voi vakavana seisoa. Hän tahtoo heti katsoa sydämemme syvyyteen, saadakseen selville, minkä hengen lapsia me olemme.

Hän näyttää meistä raa'alta, mutta kun tutustumme paremmin häneen, niin tulemme huomaamaan, että hän miellyttää meitä.

Hänessä näemme miehen, joka pelkäämättä rohkenee astua taisteluun elon myrskyjä vastaan.

Mutta miksi noin leimuaa hänen silmänsä nyt.

Juu! Työnjohtaja seisoo hänen vieressän, kiirehtien yhä kiivaampaan työhön. On pian saatava valmiiksi suuri tilaus ja sentähden on miehillä kiire.

— Liikkukaa sukkelammin, sukkelammin, — kuuluu työnjohtajan, rahavallan uskollisen kätyrin ääni. Te olette niin saatanan laiskoja.

Yht'äkkiä seisauttaa Vilho jyskivän rautamoukarin.

— Jos et sinä nyt poistu hyvin kiukkuisesti täältä, niin minä sinut kyyditän, virkkoi hän vihasta leimuvain silmin työnjohtajalle.

— Mitä, mitä? änköitti työnjohtaja. Mitä sinä sanoit, saatanan roisto? Tee työtäsi vaan!

Silloin tarttui Vilho työnjohtajan niskaan kiinni ja sylissä, kuten pienen lapsen, kantoi hän hänet ulos tehtaasta, vetäen oven kiinni jälessään.

Sitten palasi hän jälleen alasimensa luokse ja rautamoukari takoi taas jyskien rautoja litteäksi.

Mutta pian hän taas seisatti vasaran ja käski toistenkin tekemään samoin.

Toiset eivät totelleet, eivätkä uskaltaneet.

Silloin juoksi Vilho ja seisatti jokaisen rautamoukarin.

Isossa nokisessa työhuoneessa vallitsi haudan hiljaisuus. Olisi varmaan kuullut neulan putoamisen alasimelle.

— Mikä, mikä nyt on sun tarkoituksesi, Vilho? kysyi hänen isänsä, jo vanha, harmaahapsinen ukko.

Nyt päkyi Vilhon jäykät kasvolihakset omituisesti värähtävän.

Hän korotti äänensä ja lausui:

— Veljet! Olette jo ehkä tulleet huomaamaan, miten meitä on pidetty orjina, rahavallan orjina? Joka päivä sen olette huomanneet. Täällä me saamme seisoa ja raataa, aamusta varhain, myöhään iltaan, saaden siitä palkaksemme sen, mitä välttämättömäs-

ti tarvitsemme, henkemme ruumiissa säilyttämiseksi, saaden palkaksemme niitä muruja, jotka putoavat meidän riistäjämme pöydältä. Mutta hän, meidän riistäjämme, mitä tekee hän? Onko hänen kätensä koskaan pidellyt rautoja, jotka jyskivä väkivasaara takoo litteiksi? Onko tuska kertaakaan pusertanut hänen silmistään polttavata kyyneltä poskelle? Onko hän kertaakaan vielä, saanut tuntea orjuuttavaa tuskaa, näiden kolkkojen, ilottomien tiiliseinien sisässä? Onko hän kertaakaan vielä heittänyt noiden nokisten ikkunain läpi vapauteen kaihoavia katseita? Onko, sanon minä? Ei, ei milloinkaan! Hänen ei tarvitse kaihota vapautta, sillä hän elää vapaana. Hän viettää aikansa nautintojen suloisissa pyörteissä; eläen loistossa ja rypöen yllellisyydessä. Siitä tuntee hän ainoastaan tuskaa, miten voisi hupaisemmin päivänsä joutilaat viettää. Mutta mistä on hän näin kohonut? Eikö hän ole samaa tomua ja tuhkaa kuin mekin? Onko hän työllänsä koonut itsellensä tuonlaisen suunnattoman rikkauden, että hän voi olla noin joutilaana ja viettää aikansa nautintojen suloisissa pyörteissä, ruusutarhojen keskellä upeassa palatsissaan? Ei! Hän on meidän kättemme työstä, meidän tuloksis-

ta hyötynyt. Meidän, juuri meidän, jotka raadamme täällä kolkkojen muurien sisässä, ilottomissa työhuoneissamme. Sanotte ehkä, että se laillisesti kuuluu hänelle. Ei, vastaan minä. Se kuuluu meille, mutta hän on ryöstänyt ne viekkaudella meiltä, antaen meille vaan työmme tuloksista pienen osan eli prosenttin. Me uhraamme hänelle, hänen hyväksensä, voimamme, miehuutemme, eli suoraan sanoen veremme ja henkemme. Ja hän suvaitsee armossaan antaa meille muutamia kolikoita, niinkuin Juutakselle verirahoja, joilla voimme pitää pystyssä tätä lihamöhkälettä, jota kutsutaan ruumiiksi. Eikö se ole vääryys meitä kohtaan, huutava vääryys? Teidän täytyy kaikkien tunnustaa, sielunne sisimmässä sopukassa kuitenkin, että se on vääryys. Mutta, toverit, ryhdytään taisteluun sitä vastaan. Elkäämme tyytykö olemaan orjuudessa kun kerran voimme olla vapaana. Perustakaamme keskuuteemme työväenyhdistys, niinkuin olen kertonut teille Helsingissä ja monessa muussa paikassa olevan. Perustakaamme se, jolloin se yhdisteellä yhdistää meidät toisiimme. Nyt olemme heikot, meidät voidaan nyt helposti murtaa ja musertaa, mutta kun meitä yhdistää veljeyden tunne toisiim-

me, niin ei mikään valta, ei mikään voima voi silloin musertaa meitä. Kuinka te tahdotte, että sen oleman pitää? Kummanko katsotte parhaammaksi, orjuuden vaiko vapauden? Miettikää sitä, miettikää, ja antakaa vastauksenne minulle. Mutta nyt alkakaamme taas työmme, raatamisemme toisen hyödyksi. Jyskivät väkivasarat käyntiin!

Taas alkoi kamala, tärisyttävä jyske.

Äänettöminä seisoivat kukin alaisimensa vieressä, tuon tuostakin heittäen katseita Vilhoon, kuin johonkin entis-ajan pyhimyksen tai sotasankariin, joka on noussut haudastansa, auttaakseen sorrettuja oikeuksiinsa, pyyhkiäkseen kyynelleet itkeväin leskien ja orpojen verille itketyistä silmistä.

Ja Vilho, hän seisoivat ylevänä, työntäen hehkuvaa rautaa vasaran alle.

Hänen otsansa loisti kirkkaana, pois oli siitä siirtynyt nuo synkät rypyt, jotka ennen sen peittivät, niin kuin synkät pilvet ukkos-säällä taivaan.

Mutta yhä loisti hänen silmistään salamoita, ei enään niin synkkiä kuin ennen. Näytti siltä, kuin olisi noiden salamoiden seasta loistanut pari lempeätä, tuikkivaa tähtöstä.

Hiljaa tunsu nuori mies nykyäksen takaapäin takkinsa liepeessä.

Hän kääntyi ympäri ja näki edessään isänsä, raihnaisen työnraataja-vanhuksen seisovan.

Vilho katsoi pitkään noita vanhuksen kuihtuneita poskia ja harvenneita, lumivalkoisia hapsia.

Hän hymähti hiljaa, suruisesti nuot nähdessään.

Mitä mietti hän silloin? Mitä tarkoitti tuo surumielinen hymähdys? Suriko hän vanhan isänsä kovaa kohtalota, jonka vielä elonsa viimeisinä iltahetkinä, täytyy raataa työtä orjan tavoin, henkensä säilyttämiseksi? Suriko hän sitä, että hän ei voinut — vaikka hänen jäntereissään oli voimaa — tehdä rakkaan isänsä eloniltaa hauskaksi ja rattoisaksi, ettei hän voinut ohjata kallista taattoansa rauhan satamaan, elon pauhaavilta myrskyiltä?

Niin, kukapa sen tietää, mitä hän mieltii.

— Mitä tästä kaikesta on tuleva, rakas Vilho? kysyi vanhus hänen edelleen. Saat lähteä pois työpaikastasi, samoilemaan ympäri maita ja mantuja. Ja saan minä ehkä myöskin seurata sinua! Silloin on minulla katkera mierontie taivallettavana edessäni, sillä kukapa enään tahtoisu ostaa minun riutuneita työvoi-

miani.

— Elä huoli vanhus minusta, minä kyllä mahdun johonkin kolkkaan maailmassa. Sinua taas ei suinkaan voida rangaista minun pahojen töitteni tähden. Ja jos niinkin kävisi, niin ehkä voinen sinunkin tulevaisuutesi — joka ei pitkä liene — turvata, jottei sinun enään elosi ehtoolla tarvitse raataa työtä orjan tavoin!

Suruisesti hymyili vanhus vastaan.

— Ei, elä puhu niin! virkkoi hän. Sinä olet vaan työnraataja, ethän sinä voi ruveta elättämään minua, sinulla ei ole liikaa. Vaan jos veljesi!

Äkkiä leimahti hirveä tuli nuorukaisen silmistä. Synkät salamat alkoivat leimuamaan jälleen.

Salaman leimausta seuraa tavallisesti jyrähdys, niinpä nytkin.

— Elä, elä puhu veljestäni, ett'et saata minua rai-voon! keskeytti hän vanhuksen puheen. Elkäämme puhuko hänestä, jonka rahavalta on poiminut riveistämme kätyriksien! Elkäämme puhuko hänestä, joka itse elää ylellisyydessä ja antaa vanhan isänsä vielä raataa puutetta kärsien, elonsa viimeisillä iltahetkillä! Elkäämme puhuko hänestä, joka häpeän-puna

poskilla tunnustaa olevansa työnraatajan poika! El-käämme puhuko hänestä, joka, kuin ruttoa peläten, väistää köyhää isäänsä, päästäkseen tapaamasta häntä! El-käämme puhuko sellaisesta!

— Sinä olet oikeassa, virkkoi vanhus suruisesti. Voi että pitää nähdä lapsestaan tulevan sellaisen epä-sikiön!

Vanhus kääntyi pois pojastaan, salatakseen kyy-neleitään.

Kalveana horjuen, astui hän alasimensa viereen, pannen uudelleen jyskivän rautamoukarin käyntiin.

Samassa tuli insinööri erään työnjohtajan kanssa työhuoneeseen.

Insinööri katseli kauan mieltymyksellä tuon nuoren miehen kookasta ryhdikästä vartalota ja hänen ruhjovia, voimakkaita liikkeitään.

Sitten antoi hän hänelle merkin seisauttaa väkiva-sara.

Nuori mies totteli.

— Te olette vienneet mestari Sahlbergin ulos oves-ta? kysyi insinööri.

— Niin, myönsi Vilho.

— Minkätähden?

— Sentähden kun en kärsinyt häntä. Minä osan tehdä työni ilmankin, vaikka ei vieressäni olekaan mitään kätyreitä nalkuttelemassa, selitti Vilho.

— Mutta esimiehiä pitää ehdottomasti totella, huomautti insinööri.

— Ehdottomasti?

Vilhon huulille ilmestyi pilkallinen hymyily.

— Eivät suinkaan hekään ole jumalia?

Insinöörin näytti olevan mahdolloin pidättää nauruaan.

— Kyllä te olette aina se yksi ja sama Kalliosaari, sanoi hän nauraen ja poistui tehtaasta.

Jällelle jäi työnjohtaja Heikkilä.

— Sinä toivot saavasi tyttäreni vaimoksesi, sanoi hän Vilholle, mutta huomaa, että minä en voi antaa häntä sinulle jos sinä pahoitat esimiestesi mielet, jos sinä kohtelet heitä samalla tavoin, kuin äsken mestari Sahlbergiakin. Olen kuullut, että sinun pitäisi päästä työnjohtajaksi, mutta luuletko sillä tavalla kohoovasi, että kohtelet esimiehiäsi pahemmin kuin tovereitani, pahemmin kuin koiraasi? Ei, elä odotakaan!

Työnjohtaja poistui.

Vilho jäi omiin mietteisiinsä.

Mitä? Pääsisikö hän työnjohtajaksi? Sittenhän loppuisikin häneltä tuo ainainen elämisen epävarmuus, sitten voisikin hän ottaa luokseen vanhan isänsä, ettei hänen enään vanhuutensa päivinä tarvitsisi raataa. Sitten saisi hän varmaan Juliankin omakseen, vaimoksensa.

Noin mietti Vilho itsekseen ja salamat hänen silmistään olivat kadonneet.

Vaan ei, hän ei tahdo lojua paremmilla päivillä, nähdessään satojen toveriensa, työnorjien viruvan kurjuudessa! Ei! Heidän kanssaan taisteluun! Onhan moni muukin uhrannut itsensä kansan edestä, eikö hänkin voisi? Eikö hänkin voisi uhrautua kansan hyväksi?

Ja hänen silmistään leimahtelivat salamat jälleen.

Ei kauan aikaa, kun hänen luoksensa tuli nuori kirjanpitäjä.

— Tohtori tahtoo, että tulisitte hänen luokseen, työstä päästyänne, sanoi hän.

Tohtori oli tehtaanomistajan, paroonin poika, sama, jonka kanssa Vilho oli ennen pienempänä leikkinyt. He olivat kasvaneet yhdessä siihen asti, kunnes paronin poika lähti kouluun. Sitten olivat he vieraan-

tuneet toisistaan. Nyt oli Aleksista tullut lakitiedetten tohtori ja hoiti hän isänsä, vanhan paroonin liikettä. Mutta hän, Vilho, oli saanut raataa, raataa vaan.

— Hyvä, minä tulen, virkkoi hän kirjanpitäjälle.

Kun tuli ehtoo ja tehtaan höyrypilli ilmoitti työajan päätyneeksi, puhdisti Vilho enintä tomua ja raudanromua vaatteistaan ja lähti astumaan paroonin palatsia kohden.

Omituinen hymyily ilmestyi hänen huulilleen, astellessaan tuon ruusutarhan hiekoitettuja käytäviä myöten. Hänen mieleensä muistui aika, jolloin hän täällä lapsena leikki, paroonin pojan ja hänen tyttärensä kanssa. Hän muisti senkin, kuinka hän tuupasi Aleksin kumoon ja kuinka hän silloin, paroonin määräyksestä, sai isältänsä selkäsaunan. Hän muisti nuo isänsä silloin lausumat sanat:

— Olemme paroonin orjia ja meidän täytyy tehdä mitä hän tahtoo.

Nyt oli hän matkalla, lapsuutensa leikki-kumppanin luokse.

Hän astui sisään konttori-huoneustoon.

Kirjanpitäjä viittasi kädellään menemään häntä edemmäksi, siihen huoneeseen, joka oli tohtorin yk-

sityinen työhuone.

Vilho avasi oven. Hänen jalkansa sattuivat pehmeihin, turkkilaisiin mattoihin, joissa ei kuulunut askeleitten ääntä. Ensin astui hän hiljaa ja varovasti noita mattoja myöten, juurikuin olisi hän pelännyt turmelevansa ne, karkeilla työsaappaillaan. Mutta äkkiä, juurikuin uhalla, antoi hän jalkansa paiskautua niihin täydellä voimalla. Näytti siltä, kuin olisi hän tahtonut ne polkea rikki saappaillaan.

— Ettekö voi kulkea vähän siivommin? kuului ääni hänen edessään sanovan.

Hän nosti katseensa jaloistaan ylemmäksi ja näki, että hän seisoι nuoren paroonin, tohtorin edessä.

Tumma vihan pilvi nousi hänen otsalleen, tuon kylmällä äänellä annetun muistutuksen kuullessaan.

Hän heitti tuiman katseen tohtoriin. Tämä samoin häneen.

Näytti, kun olisivat nuo kaksi kookasta miestä tah-toneet musertaa toinen toisensa.

Näytti siltä, kun olisi tässä tavannut toisensa kaksi katkeraa vihamiestä, ryhtyäkseen kaksintaisteluun, taisteluun elämästä ja kuolemasta.

— Minkätähden olette tänäpäivänä kantanut mes-

tari Sahlbergin ulos ovesta tehtaassa? kysyi tohtori.

— Sentähden kun en kärsinyt häntä, vastasi Kallosaari.

— Jahah! No minkätähden häntä et kärsinyt?

— Minä osaan tehdä työni muutoinkin, vaikka ei teidän kätyrinne seisokaan aina vieressäni.

— Vai niin! Tahtoisitte kai, että teillä ei siellä olisi johtajia ollenkaan, jotta saisitte elää vaan niinkuin itse teitä haluttaisi; niinkuin sonnit laitumella?

Tohtorin tuota sanoessa, oli hänen suunsa käynyt ivalliseen irvistyksen.

— Kuten sanottu, vastasi Vilho hieman suuttuneena, me tahtoisimme elää vapaana, ettei joka hetki olisi teidän kätyrinne selkämme takana nalkuttelemassa.

— Siis te tahtoisitte elää laiskana; istua, tupakoida ja jutella?

Tohtorin suu vääntyi yhä pahempaan irvistykseseen.

Vilho ei tiennyt kuinka hän olisi kohdellut; kiukuisesti, vaiko ivallisesti. Hän päätti koettaa jälkimmäistä keinoa.

— Oikein arvattu, herra tohtori! Aivan niin! Niin

me juuri tahtoisimme! vastasi hän, kohteliaasti kumartaen ja mitä makeimmalla, ivallisella hymyilyllä.

Nyt katosi tohtorin huulilta irvistys ja hänen suunsa sai ihmisen suun muodon.

Sitäpä Vilho juuri odottikin.

— Vai niin! Te aijotte lasketella hävyttömyyksiä minulle vasten naamaa, virkkoi tohtori.

— Niin metsä vastaa, niinkuin sinne huudetaan, vastasi Kalliosaari.

Tohtori ei vastannut mitään, vaan sytytti paperosin ja alkoi astella pitkin lattiaa.

Vihdoin palasi hän jälleen entiselle istuimellensa, työpöytänsä ääreen.

— Ettekö ole lukenut niitä järjestyssääntöjä, joita teille on annettu? kysyi tohtori.

— Kyllä, kyllä minä ne lukenut olen, vastasi Kalliosaari.

— No minkätähden ette sitten ole seurannut niitä säännöissä määrättyjä pykäliä, kuinka tulee esimiestä kohdella? kysyi tohtori.

— En ole katsonut sitä tarpeelliseksi, virkkoi Vilho.

— Vai niin, mutta sehän on ilmeistä niskoittelemista.

— Lienee kyllä.

Syntyi hetken hiljaisuus. Vihdoin kysyi tohtori:

— Tiedätkö nyt, minkälainen rangaistus kohtaa sitä, joka ilmeisesti asettuu vastustamaan esimiestään?

— Sitä minun on mahdotoin tietää. Se kait riippuu herroista esimiehistä, minkälaisen rangaistuksen he katsovat tarpeelliseksi, vastasi työorja, hieman pilkallisesti hymyillen.

— Aivan niin, niinhän se oikeastaan onkin, virkkoi tohtori liukkaasti, mutta on se säännöissäkin määrätty. Minä katson, kuinka se pykälä kuuluu!

Sitten tohtori hakee „Järjestyssäännöt Työmiehille“ ja lukee niistä:

— „Joka ilmeisesti asettuu vastustamaan esimiestään, poikkeamalla hänen käskyistään, kieltäytymällä tekemästä hänelle määrättyä työtä, rangaistaan sakoilla viidestä kahteenkymmeneen markkaan, tahi eroitetaan tehtaan palveluksesta“. Minkä nyt näistä katsotte kohtuulliseksi itsellenne?

— Olkaa hyvä ja määrätkää itse! Nuori mies kumarsi kohteliaasti.

Liikkeenhoitaja vaipui ajatuksiin, niinkuin tun-

nollinen tuomari kohtuullista tuomiota pahantekijälle ajatellessaan.

Äkkiä näytti hän muistavan jotakin.

— Jaa, virkkoi hän, teillehän tulee eräitä roskalehtiä, niinkuin olen kuullut postinhoitajalta.

— Mitä lehtiä herra tohtori noilla roskalehdillä tarkoittaa? kysyi työorja, käyden totiseksi.

— Tarkoitaan niitä, niitä joita teille tulee, niitä niinkutsutuita työväenlehtiä.

— Oletteko, herra tohtori, koskaan lukenut noita työväenlehtiä?

— Minäkö? Minäkö lukisin teidän roskalehtiänne? Hävetkää sellaisia kysymyksiä minulle tehdessänne!

— Mistä sitten tiedätte, että ne ovat roskalehtiä, kun ette kertaakaan ole niitä lukenut?

— Mistäkö tiedän? Luuletteko minua samallaiseksi pötkelöksi kun itse olette?

— Kiitos kohteliaisuudestanne, herra tohtori! virkkoi Kalliosaari, kohteliaasti kumartaen.

Mutta nuori mies ei näyttänyt tottelevan hänen käskyään. Hän seisoi vaan hieno iva-hymy huulilla.

Tohtori oli taas hetken aikaa ääneti.

Sitten alkoi hän taas:

— Te olette vielä harjoittaneet jonkinmoista kiihoitusta työväestömme keskuudessa. Olette päästänyt suustanne hyvin loukkaavia lauseita, isääni, minua ja kaikkia päällysmiehiä kohtaan. Mitä olette niillä tarkoittanut?

— Se, mitä olen puhunut, on ollut puhdasta totuutta. Jos te olette ottaneet sen loukkaukseksi, niin sille minä en mahda mitään.

— Mutta sellaisia sanoja ei saa käyttää! virkkoi tohtori.

Sitten sytytti hän uuden paperossin ja alkoi astella pitkin pehmeitä mattoja.

Viereisessä huoneessa soitti Anna, tohtorin sisar, tuota kuuluisaa Merikannon valssia. Sen hurmaavat sävelet tunkeutuivat Vilhon korviin.

Äkkiä virkkoi liikkeenhoitaja leppeänä:

— Niinkuin itsekin huomaatte, että olette tehnyt itsenne vikapääksi hyvin raskauttaviin rikoksiin esimiehiänne vastaan ja ansaitsisitte niin ollen ankaran rangaistuksen; vaan koska meillä on paremmat toiveet teistä ja katsomme, että tekonne ovat tehty nuoruuden kevytmielisyydessä, niin annamme teille anteeksi tällä kertaa, kuitenkin huomautamme, että

koetatte tästälähtein olla päällysmiehillenne mieliksi ja tehdä kaikki, mitä he suvaitsevat teille määrätä. Luottaen teidän rehellisyyteenne, päästämme teidät tällä kertaa varoituksella. Hyvästi.

Liikkeenhoitaja siirtyi toiseen huoneeseen.

Kalliosaari ei ehtinyt sanoa sanaakaan vastaukseksi.

Siinä hän seiso i yksin, upeassa konttoori-huoneessa, lakki kädessä.

Hän aikoi mennä tohtorin perässä tuonne toiseen huoneeseen ja sanoa hänelle suoraan kaikki vasten naamaa, mutta äkkiä pisti hän lakin päähänsä, muistisen itsekseseen:

— Hiljaa hyvä tulee!

Sitten kääntyi hän ympäri ja astui suureen, eli sehtaan konttoori-huoneeseen. Siellä ei ollut enään ketään, konttoori-henkilöt olivat poistuneet jo kukin kotiinsa.

Vilhosta tuntui ilma ahtaalta täällä. Hän kiirehti ulos.

Saapuessaan ruusutarhan käytävälle, seisahtui hän ja ahmi mielihyvällä sisäänsä kukkien hienoa tuoksua.

Palatsista kuului vielä pianon soitto. Sen säveleet tunkeutuivat hänen korviinsa.

Hetken oli hän ikäänkuin huumeuksissa.

Hän luuli olevansa uuden vuosisadan kynnyksellä, kauvan ikävöidyssä ihannemaassa.

Äkkiä herätti hänet koiran haukunta joka kuului insinöörin rakennukselta päin.

Hän lähti astumaan työväen-kasarmia kohden.

Saavuttuaan kosken yli johtavalle sillalle, tuli Julia, hänen henttunsa, häntä vastaan.

— Hyvää iltaa, Julia! virkkoi Vilho, hattuaan kohohtaen.

Mutta Julia oi vastanut mitään, ei katsonutkaan häneen, vaan jatkoi ylpeästi matkaansa, kuin pöyhkeilevä riikinkukko.

Vilho katsoi pitkään hänen jälkeensä.

Hiljaa mutisi hän:

— Hyvästi sitten, hyvästi ainaiseksi! Minä en ole kaipaava sinua, sinä rahavallan kätyrin pöyhkeilevä kukko!

Sitten syventyi hän katsomaan kosken huimaavaa juoksua, sen vaahtopäisten aaltojen hurjaa leikkiä.

Hiljaa lausui hän itsekseen, puristaen kädellään

sillan kaidetta:

— Jospa noin kiiruhtaisi ihmislapsetkin kohti vapauttaan, kohti ihanaa, jaloa päämääräänsä, kuin tuo vaudilla kiitävä koski, niin silloin, silloin . . .

Ja kaunis loisto hohti hänen silmistään, katsellessaan tuon mahtavan kosken vaahtoharjain ottelua. —

— — — — —

—————

TOINEN LUKU.

Käy eespäin väki voimakas!

Kesäisen sunnuntai-illan vienoiset tervehdykset hiipivät hiljaa maahan.

Suuri joukko työläisnuorisoa oli kokoontunut koskenniskalla sijaitsevan urheilukentän tanssilavalle.

Viulun vingahtaessa astui tuon tuostakin joku työläisnuorukainen tanssilavalle, taluttaen kädestä „daamiansa“, jonka kanssa hän sitten heitteli pari kiukkuista lavan ympärystä.

Vähän etäämpänä tanssilavasta istui ryhmässä vanhempia, tasaantuneempia miehiä ja naisia, katsellen nuorten iloista karkeloa ja keskustellen niistä näistä maailman asioista.

Oli siinä joukossa joitakin nuoria miehiäkin, joita ei näyttänyt karkelo huvittavan.

Tavallisesti oli tuo joukko aina niinkuin jonkin raskaan ukkossään rasittama. Joku jos laskikin onnistumisen, niin se ei saanut mieliä pitemmälle jännittymään eikä ilostumaan. Pieni naurun hymähdys puolella suulla. Siinä kaikki.

Mutta nyt näytti joukko olevan tavallista kiivaam-

massa keskustelussa. Näytti useampia puhuvan yht'ä kaa. Kun joku oli puheensa lopettanut, näyttivät toiset nyökkäävän päätään, niinkuin suostumuksen merkiksi. Toiset taas näyttivät tekevän kiivaita eleitä vastaan. Muutamat seisoivat vakavina kuin kuvapatsaat, tekemättä kieltäviä tai myöntäviä eleitä. Jotkut taas istuivat sangen välinpitämättömän näköisinä, pieni, niinkuin hieman pilkallinen hymy huulilla.

Mennäänpä lähelle tuota ryhmää, jotta saamme tietää — tunnemme itsemme hieman uteliaaksi — mikä nyt on saattanut näin kiivaan väittelyn.

Juu! Parhaallaan puhuu Vilho Kalliosaari, toisten hiljaa kuunnellessa häntä.

Selvin sanoin tekee hän selkoa kansainvälisestä työväenliikkeestä, niinkuin oppinut puhuja konsanaan. Hän mainitsee tämän liikkeen voitot ja tappiot, sen jalon päämäärän, mihin se pyrkii, ne vastukset, joita se on saanut kohdata rahavallan puolelta sekä koto- että ulkomaalla. Lopuksi huomauttaa hän, että tämä liike kaikista vastuksista ja esteistä huolimatta kulkee vihdoin ihanaan, jaloön päämääräänsä.

— Vaikkapa sen vastustajat, rikkaat pohatat ja heidän kätyrinsä, lopettaa hän puheensa, laittavat sen

tielle sulkuja ja koettavat sitä kietoa mitä häpeällisimmistä valheista ja inhoittavimmista juonista ja rikoksista kudottuihin verkkoihinsa, niin he eivät voi estää sen mahtavaa virtausta. Se raivaa tiensä, kaikista esteistä huolimatta pienimpäänkin sokkeloon. Se murtaa tiensä työhuoneisiin, vankiloihin, kouluihin, luentosaleihin, uljaampaankin palatsiin ja köyhimpäänkin mökkiin, synkimmänkin korven keskelle. Ja tunkeepa se tiensä yksin rahavallan asettamiin suojamuureihinkin: kirkkoihin ja luostareihin ynnä muihin. Mitkään sulut eivät voi estää sen mahtavaa virtausta, sillä se on kansan ääni, se on ihmisyyden ääni sorron pimeässä yössä, se on oikeuden miekka, joka iskee armotta, säälimättä itsensä vääryyden kavaloihin verkkoihin, repien ne rikki, tuhaksi murtaen. Ja yhtä varmasti, kuin näemme auringon nousevan idässä, lämmittämään yön kylmäämiä kukkasia, yhtä varmasti nousee vapauden aurinkokin lämmittämään orjuuteen kytketyn köyhälistön rintoja. Yhtä varmasti, niinkuin luonnollinen aamukin seuraa yötä, yhtä varmasti valkenee myöskin ihmisyyden aamu synkeän sorron-yön perästä. Silloin ei enään rahavalta raatalevana, kammottavana hirviönä runtele

eikä raatele „luomakunnan herroja“, vapaita kansan lapsia, vaan yksi yhteinen suuri veljeyden side yhdistää kaikki maan päällä asuvat ihmislapset toisiinsa, omistipa hän sitten minkä ihonvärin tahansa. Onpa hän mies tai nainen, valkoinen, musta tahi punanahkainen, niin kaikkia yhdistää tuo pyhä, luja veljeyden side toinen toiseensa. Silloin ei kukaan sorra toistansa tämän kirkkaan, sinisen taivaskaton alla. Se on toinen tosi!

Hän oli puhunut lähes puoli tuntia yht’mittaa.

Ei kuulunut pienintäkään ääntä hänen ympärillään. Soittokin oli tauonnut ja lavalla tanssijat olivat kiirehtineet imemään sieluunsa noita nuoren miehen henkeviä sanoja. Yksinpä Viulu-Mikkokin, joka ei välittänyt muusta, kuin että olisi „saanut maata saunan parvella läskipalanan hampaissa ja saada silloin tällöin kulauksen Helsingin pöytäviinaa kurkkuunsa“, niinkuin hän itse toivoi, oli tullut puhetta kuulemaan.

Kun se oli loppunut, olivat kaikki hiljaa, ei kuulunut hiiskahdustakaan.

Vilho seisoj siinä hämillään sankan parven keskellä ikäänkuin häveten äskeistä puhettaan.

Hiljaisuuden jännittävimmillään ollessa, kuului vieno viulun soitto yht'äkkiä Vilhon selän takaa.

Mutta nyt se ei ollut mitään renkuttavaa polkkaa, eikä pitkäveteistä, surumielistä vallssia. Ei, se oli tuota innostuttavaa, omituisesti puoleensa vetävää, tuttua „työväen marssia“.

Kaikki katsativat toisiinsa pelokkaasti, juurikuin apua etsien. Jokaisen kasvoilla kuvastui kysymys:

— Yhdytäänkö tuohon marssiin, miehissä ja naisissa?

Vähän aikaa kesti tuota synkkää neuvottomuutta. Viulu-Mikko yksin ei arkaillut, hän antoi vaan sointuvasti tutusta viulustansa kaikua työväenmarssin sävelten.

Se kaikui niin kauniilta illan tyynessä ilmassa. Tuntui siltä, kuin olisi Mikosta tullut äkkiä, oikea taituri viulun soitossa.

Hänen viulunsa näytti nyt Vilhon silmissä, kuin olisi se tehty jostakin kauan kätkössä olleesta, vaan nyt löydetystä Paratiisin puusta ja sen kielet oli hänen mielestään tehdyt ihanan, viattoman työläisimien kutreista.

Ja hänen huulensa muodostuivat ehdottomasti

tuon viulun säestyksen jälkeen sanat:

„Käy eespäin väki voimakas!
Äl’ orja joukko halpa“.

Pidemmälle ei hänen tarvinut yksin jatkaa tuota marssia.

„Täst’ alkain ole tarmollas!
Pois särje tieltä salpa!“

kuului kuin ukkosen jyrinä, kaikista suista.

„Mink’ kuntos keksii, kirves lyö,
Se olkoon vapauden työ,
:;Jonk’ eestä poistuu sorron yö!;:

Sointuvasti kuului yhdessä miesten alhaisten karkeitten äänien joukossa naisten kirkkaan heleät, korkeat äänet.

„Työ käsiemme hengenkin,
On ylevätä työtä“.

Muualla päin kävelyllä olevan työläisjoukon korviin, tunkivat nuo sävelet ja silloin he pikamarssissa kiiruhtivat toisten luo, yhteen samaan säveleeseen.

„Työ tehty kourin jäntevin
Voi poistaa sorron yötä.
Me emme tahdo kunniaan,
Vaan oikeutta maailmaan;
:,:Me sorron valta murretaan!,::

Yhä mahtavammasi kasvoi laulu ja otti siihen osaa kaikki, ei ainoastaan nuoret, mutta vieläpä lapset ja vanhuksetkin.

Tuntui kuin olisi jo uuden aamun sarastus koittanut.

— — — — —
Kun laulu vihdoon oli loppunut, jätti se jokaisen sydämeen jotakin vienoa väristystä, ja jokainen tunsi uuden oudon tunteen hiipivän rintaansa.

Nyt kun Vilho esitti työväenyhdistyksen perustamisen, otettiin kaikuvilla „eläköön“ huudoilla vastaan.

Asiasta alkoi vilkas keskustelu taas. Punnittiin sitä joka puolelta, mutta lopputulokseksi jäi, että työväenyhdistys on välttämättömästi perustettava paikkakunnan työväestön keskuuteen. Ja sitten, kun on saatu yhdistys täysin laillistettua, yhdytään koko maata käsittävään työväenliittoon.

Asia päätettiin pitää salassa herrasmiehiltä, niin kauan kun säännöt ovat saaneet asianomaisen vahvistuksensa, sillä arveltiin, että se tulee herrojen puolelta saamaan ankaraa vihaa ja vastarintaa, jos ei kerrassaan kuoliniskua. Mutta kun on asia ehditty saada hyvälle alulle, niin silloin eivät herrat juoninensa enään voisi tuhota heitä.

Näin tuumittiin.

Asiassa päästiin jo niinkin pitkälle, että valittiin sääntöjä laativa toimikunta.

Kun kaikki oli saatettu jo näin hyvään alkuun, piti Vilho vielä puheen, jossa hän kiitti työväestöä, joka on tullut huomaamaan oman arvonsa ja sen lapsipuolen aseman, johon se on syösty.

— Kestäköön jalo päätös, jonka olemme tehneet, sanoi hän. Se on varma että tulemme vastustajaimme puolelta kohtaamaan kovaa vastarintaa ja ehkäpä ilkeää vääryyttäkin, mutta elköön se horjuttako päätöstämme! Seisokaamme vankkana kuin muuri, vaatimustemme takana, niin voitto on meidän! Meitä ei voi mikään mahti voittaa jos emme itse anna itseämme voittaa, sillä meillä on puolellamme totuus.

Sitten kohotettiin kolmenkertainen „eläköön“-huuto

vastaperustettavalle Rautakosken työväenyhdistykselle.

Kun „eläköön“ huudot vaikenivat kuului taas viulusta pieni vingahdus ja heti sen jälkeen työväen marssi.

„Käy eespäin väki voimakas,
Äl’ orjajoukko halpa“.

kuului taas sadoista suista.

Marssia laulettaessa, lähdettiin astumaan työväen kasarmeja kohden.

Kun oli päästy kosken yli johtavalle sillalle, tuntui Vilhosta, niinkuin koski, joka ennen raivoisana, vihan vimmassa kiiti alas, olisi sen nyt tehnyt iloissaan leikkien ja sen kohina, joka ennen hänen korviinsa kuului kumealta vihan ja tuskan ärjynnältä, tuntui nyt hänestä, niinkuin se olisi yhtynyt heidän kanssaan laulamaan tuota köyhälistön mahtavaa taisteluhymniä:

„Käy eespäin väki voimakas,
Äl’ orjajoukko halpa . . .“

KOLMAS LUKU.

Konttooripäällikkö.

Vieno kevään tuuli puhaltelee Rautakosken tehtaahan konttooriin avatuista akkunoista sisään, heittäen kirjoituspöydillä olevia papereita tuontuostakin lattialle, jolloin juoksupoika ja nuoremmat kirjurit kumartuvat nostamaan niitä entisille paikoillensa.

Tuulen huminan ohessa kuuluu ahkerata pärskettä kirjurien kynistä ja pieniä helähteleviä ääniä, jotka syntyvät kyniä mustepulloon kastettaissa.

Komean kirjoituspöydän takana seisoo konttooripäällikkö, nojaten vatsallaan pöydän reunaa vasten ja tarkastaen isoa pääkirjaa.

Hän näyttää vielä olevan nuori, noin kolmenkymmenen vuoden vaiheilla oleva mies.

Hän on puettu hienoon, arvonsa mukaiseen pukiineen.

Hänellä on pitkähkö musta tukka, joka keinotekoisina kiharoina valuu harteille. Samanväriset viikset ja pieni parran tyyppi leuvassa, sen johdosta kutsutaankin häntä konttoori- ja työväestön kesken „Pusuparraksi“.

Hieman sinertävät kultasankaiset rillit on hänen nenällään. Kun hän ne hetkeksi ottaa pois, pyyhkiäkseen niitä, näkyvät hänen siniset, kiinteäkatseiset silmänsä.

Äkkiä virkkoi hän, hieman pilkallisella äänellä, eräälle kirjanpitäjälle:

— Lindqvist! Te näytte jo tulevan vanhuuden höperöksi, vai mikä on syynä siihen, että teille tämän tästä alkaa tulla lasku- ja kirjoitusvirheitä? Tulkaahan katsomaan! . . .

Lindqvist astuu päällikkönsä luo. Sanaakaan sanomatta otti hän kirjan hänen edestään ja virheen korjattuaan, laski hän sen taas jälleen hänen eteensä.

Konttoripäällikkö vaipui ajatuksiinsa.

Mitä hän mietti?

Luultavasti menneitä aikoja.

Annamme hänen miettiä ja seuraamme hänen mietintönsä tuloksia.

Hänen mieleensä muistui aika, jolloin hänkin kuului vielä työorjain luokkakuntaan, jolloin hänkin lapsena vetelehtii toisten työorjain lasten kanssa, syöden ruokaa, jonka hän nyt inholla pyyhkäisisi pöydäl-

tänsä maahan.

Sitten hän pääsi insinöörille juoksupojaksi. Hän täytti tehtävänsä täsmällisesti ja oli rehellinen kaikissa toimissaan. Insinööri mielistyi häneen ja pani omalla kustannuksellaan hänet kouluun.

Kun hän oli tullut ylioppilaaksi, antoi insinööri hänelle vapaan tahdon, lähteä kulkemaan mitä uraa tahansa. Silloin aikoi hän ruveta papiksi.

Mutta kun parooni tarjosi hänelle hyvän paikan tehtaan konttoorissa, jätti hän opintonsa kesken ja otti paikan vastaan.

Täsmällisellä, rehellisellä työllään oli hän voittanut puolelleen paroonin erityisen suosion.

Eräänä päivänä kutsui parooni hänet luokseen ja lausui hänelle:

— Herra Waldén, minä olen huomannut, että te olette täysin rehellinen ja täsmällinen mies toimisanne ja minä en koskaan jätä rehellisyyttä palkitsemana. Sen vuoksi olen päättänyt korottaa teidän palkkaanne sadalla markalla kuukaudelta ja olen päättänyt nimittää teidät konttoorini päälliköksi.

Silloin oli hän tuntenut itsensä onnelliseksi.

Vähän sen jälkeen oli hän joutunut lemmenseik-

kailuihin Annan, paroonin tyttären kanssa.

Hänen sydämensä paisui ajatellessaan onneaan. — Ehkäpä hän vielä kerran on oleva osallinen tässä suuressa, sikamaisesti voittoa tuottavassa liikkeessä.

Mutta yksi pilvi kuitenkin leijaili hänen onnensa kirkkaalla taivaalla.

Kaikki tiesivät, että hän oli syntyjään alhaista sukuräätä, että hän oli työorjan lapsi ja että hänen isänsä ja veljensä vielä nytkin raatoivat työtä tuon nokisen tehtaan jyskivien koneiden ääressä. Hän tosin oli vaihtanut tuon suomalaisen perintönimensä, Kalliosaaren, hienompaan nimeen, mutta se ei auttanut paljon; kaikki tiesivät täällä kuitenkin sen, että hänen isänsä oli työorja.

Mitä olisi hän antanutkaan, jos tuo synkeä pilvi, tuo „häpeän tahra“, olisi poistunut hänen onnensa hymyilevältä taivaalta.

Äkkiä herätti hänet tuosta mietinnöstään kimakka veturin vihellys, joka kuului asemalta.

Samassa ponnahti juoksupoika tuoliltaan kuin jonkun salaperäisen näkymättömän vieterin vaikutuksesta ja kiirehti asemalle postia hakemaan.

Hetken kuluttua hän palasi, tuoden suuren kasan

kirjeitä, jotka hän asetti konttoripäällikön eteen.

Yhdessä kirjeessä oli naisen käsialalla kirjoitettu näin kuuluva päällekirjoitus:

K. Herra Albert Walldén,

Rautakoski

Kaikki toiset kirjeet oli osoitettu toiminimi R. von Samuraiselle.

Konttoripäällikkö punastui nähdessään tuon hänelle osoitetun kirjeen. Hänen kätensä vapisi avatesaan sitä.

Kirje sisälsi seuraavan hajanaisen tunteenpurkauksen:

„Helsinki, 5 p. toukok. 189*.

Rakas Alppo!

Vaikka et olekaan vastannut vielä viimeiseen kirjeeseni, täytyy minun välttämättömyyden pakosta kirjoittaa taas sinulle. Pyydän kysyä oletko sinä varsin unhoittanut ne lupaukset, joita minulle teit täällä yliopistossa ollessasi? Etkö muista mitään niistä, oletko minut unhoittanut varsin? Jos niin on, niin voi silloin sinua! Sinä et tiedä mitä nainen voi tehdä kun hän, jota hän on rakastanut, jota hän on jumaloinut, hylkää hänet! Rakkaus, joka siihen asti on vallan-

nut hänet, muuttuu raivoavaksi vihaksi. Silloin ei hän enää välitä muusta kuin siitä, miten päästä päämääräänsä: saada kostaa viettelijällensä. Niinkuin edellisessä kirjeessäni huomautin, on poikasi täällä sairaina ja rahat, joita lähetit, ovat loppuneet. Sentähden täytyy sinun mitä pikemmin lähettää rahaa isompi summa. Jos sitä et tee, niin tulen sinne itse poikasi kanssa vaatimaan. Jään odottamaan vielä kerran.

Theolinda.“

— Perkele! pääsi konttoripäällikön huulilta, luetuaan tuon kirjeen. Sieltäkin päin taas yksi kiristysruuvi.

Hän otti paperiarkin ja alkoi kirjoittamaan vastausta tuohon kirjeeseen.

„Theolinda!

Suureksi mielihahakseni ja kummastukseksi luin kirjeesi t. k. 5 p:ltä, jossa puhuit rakkaudesta ja pettämisestä, joista minä en tiedä tuon taivaallista. Jos sinä olet rakastunut minuun — joka olisi sinulta liian uhkarohkea tehtävä — niin se ei ole minun syyntä. Olisihan sinun pitänyt huomata, että minä en missään vakaissa aikeissa käynyt luonasi, vaan samoilla asioilla kuin muutkin. Jos leikilläni olisin puhu-

nutkin jotain sen tapaista, niin olisihan sinun pitänyt huomata, että se oli leikilläni. Kuinka onkaan päähäsi juolahtanutkaan, että ylioppilas ottaisi vaimokseen naisen, joka elinkeinonaan käyttää prostitutsioonaa? Lähetän tässä sinulle nyt vielä 100 markkaa, mutta muista, että tämä on *viimeinen* kerta kun olen sinun kanssasi missään tekemisissä. Lakkaa jo, pahahenki, piinaamasta.

— Kenelle sinä, Albert, kirjoitat? kuului ääni konttooripäällikön vieressä sanovan.

Albert katsahti ylös ja näki Annan vieressään.

Äkkiä pisti hän paperin piiloon, sekoittaen sen toisten joukkoon pöydällä.

— Minkätähden sitä minulta piiloitat? kysyi Anna.

— Hm, tuota, sinä et tarvitse nähdä sitä, soperteli Albert hämillään.

— Kirjoitatko jollekin . . . jollekin tytölle? uteli Anna.

— E . . . en!

— Minkätähden sitä sitten piiloitat?

— Tämä on . . . sellainen . . . sellainen . . . änköitti Albert.

— Mikä sellainen? kysyi Anna.

— Sellainen . . . sellainen . . . sanomalehtikirjoitus . . .

— Sanomalehtikirjoitus? Kirjoitteletko sinä sanomalehtiinkin?

— E . . . n . . . tuota . . . mi . . . minä muutoin kokeilin.

— Annas kun luen sen! pyysi Anna.

— E . . . en! vastusteli konttooripäällikkö. Eihän se ole vielä valmiskaan.

— Mutta annatko sen sitten minulle kun saat sen valmiiksi? uteli Anna edelleen.

— Saat . . . saat . . . Sitten saat, myönsi Albert

— Hyvä!

Albert veti helpoituksen huokauksen, juurikuin raskas lyijymöhkäle olisi nostettu pois hänen sydämetään.

— Tulin pyytämään sinua kanssani kävelylle, virkkoi Anna, mutta jos jätetäänkin illemmäksi, on niin kuumakin nyt. Kirjoita valmiiksi se kirjoituksesi ja ota mukaan, että saan sen lukea.

Anna poistui konttoorihuoneesta.

Albert kirjoitti kirjeensä valmiiksi Theolindalle ja lähti itse viemään sitä postiin.

Takaisin konttooriin tultuaan, alkoi hänelle tuska. Hänen piti nyt kirjoittaa kertomus.

Mistä sitten ja minkälainen?

Niin, siinäpä se olikin pulma.

Hän otti paperin ja kynän, mutta kirjoittamisesta ei tullut mitään.

Hiki virtasi hänen otsaltaan ja huulet muodostivat jos johonkin muotoon paholaisen nimityksiä.

Tuli iltapuoli.

Anna tuli taas hymyilevänä, kevyessä kesäpuvussa konttooriin, josta konttooripäällikkö lähti hänen kanssaan ulos, määräten ensin konttoristeille tehtäviä.

He kävelivät kosken rantaan ylöspäin.

Vihdoin saapuivat he Urheilupuistoon ja istahtivat penkille.

— Anna nyt minulle se kirjoituksesi! pyysi Anna.

Albert otti taskustaan rypistyneen paperin ja antoi sen Annalle, hieman punastuen.

Anna luki:

„Rotan kuolema

Taivas ei ollut oikein vesiharmaa, mutta ei ollut oikein sininenkään; se oli jotakuinkin siltä väliltä, voisi ehkä sentään käyttää varemmin „vesiharmaan“ ni-

mitystä.

Lintuja lenteli ilmassa, auringon ympärillä. He eivät olleet iloisia, eikä oikein surullisiakaan, mutta he lauloivat sentään; lauloivat sellaista mukavata laulua, joka tuntui iloiselta ja surulliselta.

Rotta juoksi pitkin puunrunkoa, iskien silloin tällöin terävällä nokallaan puunrunkoon, mutta sillä ei hän tarkoittanut mitään, ilman aikojaan vaan muutoin, kun ei ollut muutakaan tekemistä.

Kissa sattui huomaamaan sen.

Hän kyyristyi puunrungon viereen ja vaani siinä verivihollistaan, eli toisin sanoen vihamiestään.

Kun se aikansa oli vaaninut, iski se kypälänsä rottaan kiini ja söi sen suuhunsa, ensin häntä kidutettiin isonaikaa, kuin paavi kerettiläisiä inkvisitsioonin aikaan.

Jospa tuo kissa olisi tienyt, että tuolla hiirellä oli poikaset, tai jos hän olisi edes aavistanutkin sitä, mutta kuin hänen mieleensä ei edes juolahtanutkaan mitään seilaista, niin ei hän voinut siitä mitään tietää“.

Kun Anna oli saanut luettua tuon „surullisen“ kertomuksen oli hän nauruun pakahtua.

— Kylläpä sinussa on kirjailijaa, virkkoi hän.

Ja taas hän nauroi niin herttaisesti, että vedet silmistä tippui.

Rumaa olisi ollut, jos Albert olisi itkemään ruvennut. Hän hörähteli myöskin jotakin naurun tapaista.

— Missä aijot tuon mestarinäytteesi julaista? kysyi Anna. Panetko Suomettareen vai Päivälehteen?

— Enpähän tiedä, vastasi Albert, repien kirjoituksen pieniksi palasiksi.

— — — — —

He kävelivät taas ympäri Urheilupuistoa.

Yht’äkkiä virkkoi Anna totisena:

— Koska aijot, Alppo, pyytää isältä minun kättäni?

— En tiedä oikein, vastasi Albert. Se on uhkarohkea askel, se.

— Mistä tiedät, vaikka isäni olisi hyvinkin halukas siihen. Hän pitää hyvin paljon sinusta, pitää melkein enempi kuin Aleksista, omasta pojastaan.

— Vaikkapa vaan, mutta luuletko, että hän olisi halukas antamaan minulle tytärtään, vaikka hän pitääkin minusta? Ajattele, sinä olet saapa perinnöksi suuren rikkauden ja sitäpaitsi olet vapaasukuinen, virkkoi Albert katkerasti.

— Mitä vapaasukuisuuteen tulee, virkkoi Anna, niin meillä täällä Suomessa se on menettänyt jo kaiken arvonsa, joka sillä alkojaan oli. Nyt ei katsota enään siihen *mistä on syntynyt*, vaan siihen *minkälaisessa asemassa on*.

— Niin, kyllä se on totta, että aatelisto on enään vaan turha nimen kaunistus, virkkoi liukkaasti Albert, sillä minä tulin tuntemaan aatelismiehen, joka oli leipurinsälinä, ja olen kuullut olevan aatelisnaisia, joiden elinkeinonaan täytyy harjoittaa prostitusioon. Mutta mitäs tahtoo sitten sanoa rikkaus?

— Rikkaus? Mitäkö tahtoo se sanoa? kysyi Anna. Jaa! Sen minä kyllä myönnän, että se on valttia avio-
liittoakin solmittaessa. Mutta minä luulen, että isäni ei ole mikään saitur, eikä kullan kumartaja, lahjoitt-
aahan hän vuosittain suuria summa pakanalähetyk-
sen hyväksi.

Albert ei vastanut mitään tuohon, vaan toivoa se antoi uutta hänen rintaansa!

— Ensimmäisessä sopivassa tilaisuudessa pyydän tätä kättä isältäsi! virkkoi hän hetken vaitiolon jälkeen, nostaen Annan käden huulilleen ja suudellen sitä.

Kun he saapuivat lähelle tehdasta, puhalsi tehtaan höyrypilli, ilmoittaen päivätyön päätyneeksi.

Konttooripäällikölle tuli kiire pois tehtaan lähettyviltä. Hän tahtoi Annaa lähtemään pois, mutta Anna ei lähtenytkään.

— Minkätähden sinä tulit niin levottomaksi, kuuluasi pillin äänen, kysyi Anna Albertilta.

— E. . . en minä pillin ääntä, mutta. . .

— Mutta? . . .

— Mutta ollaanhan me tässä tiellä kun työmiehen tulevat tehtaasta, virkkoi Albert.

— Ei ollenkaan, kyllä tässä tietä piisaa meillekin, virkkoi Anna. Mutta minä tiedän, minkätähden sinä et tahtoisi olla tässä nyt. Saanko sanoa?

Albert kävi tulipunaiseksi kasvoiltaan.

— Sa. . . sano vaan!

— Sinä pelkäät isääsi ja veljeäsi. Et tahtoisi näyttää itseäsi heille. Sinä häpeät sitä, että olet työmiehen poika. Arvasinko oikein? kysyi Anna, omituinen hymy huulilla.

Albert ei vastanut mitään, vaan käänsi kasvonsa pois Annasta ja katsoi koskeen.

Anna jatkoi:

— Sinä et vastaa. Äänettömyys on suostumuksen merkki. Mutta jos sinä luulet, että minä pidän sinua huonompana sentähden, että sinun isäsi on työmies, kuin jos olisi hän ruhtinas, niin siinä sinä suuresti pettyt. Minä todellakin kunnioitan rehellistä työntekijää enempi kuin kaikenlaisia koroillaan ja köyhiltä riistämällä rahoillaan eläjiä vetelyksiä, laiskureita. Minun tähteni ei sinun tarvitse yhtään hävetä.

Albert kohotti katseensa Annaan.

— Anna, armas Anna, puhutko nyt totta?

— Puhun kyllä, myönsi Anna.

— Oi! huudahti Albert, nyt tuntuu minusta kuin olisin tähän asti ollut jonkin käsittämättömän tunteen orjana, mutta sinä katkoit nuo orjuuden kahleet. Minä tunnustan, että minä todellakin olen hävennyt köyhää isääni ja veljeäni, mutta se tapahtui sinun tähtesi. En tiennyt, että sinulla on niin jalo sydän.

Samassa lähestyi suuri, nokinen työorjain joukko heitä.

Orjain nokiset lakit kohoaa ilmaan ja „hyvää iltaa“ kuuluu monesta suusta yht’aikaa.

Tuossa joukossa näki Albert isänsä ja veljensä.

Vilho heitti tuikean, leimuavan katseen Albertiin.

Albert säpsähti ehdottomasti hänen katsettaan.

Vanhan Kalliosaaren katse taas, jonka hän heitti Alberttiin, oli rukoilevan suruinen.

Mutta Albertiin se koski kovin.

Hän tunsu sydämessään kuin olisi hän saanut sinne pistoksen orjantappuran terävästä piikistä.

Hän antoi katseensa seurata isäänsä.

Vanhus oli hänen mielestään kuihtunut kovin kuin konto kankahalla. Hänen vartalonsa oli painunut kumaraan eteenpäin kuin olisi hänellä ollut kannettavanaan jokin raskas taakka.

Albert arvasi oikein. Vanhuksella oli todellakin kannettavana taakka, raskas ihmisyyden taakka. Hänen hartioillaan lepäsi yhteiskunnan kermakerros. Niitä täytyi hänen elättää.

Albertin valtasi syvä säälin tunne, ensikertaa eläissään.

— Sinä annat vaan vanhan isäsi raataa tuolla tehtaassa ummehtuneissa, nokisissa työhuoneissa, virkkoi Anna.

— Niin tähän asti olen sen antanut olla niin, mutta nyt en enään sitä salli. Huomenna et ole enään näkevä isäni astuvan tästä tehtaaseen nokisissa ryysyis-

sään.

— Alppo, nyt olet saattanut elohopean minun rakkauslämpömittarissani kohoomaan itseäsi kohtaan kymmenellä asteella, virkkoi Anna, herttaisesti hymyillen.

Albert suuteli hänen kättään.

— Sinä olet enkeli! virkkoi hän.

Hänen mielensä oli täydellisesti muuttunut. Omituinen rauhallinen tyytyväisyyden tunne täytti hänen rintansa.

Hän virkkoi:

— Nyt lähden isäni luo!

— Salli minun tulla kanssasi! pyysi Anna.

— Ei. . . ei nyt! Joskus toiste saat tulla, vaan ei nyt, vastusti Albert.

— Kuinkas vaan itse tahdot, virkkoi Anna. Tapaammeko vielä toisiemme tänä iltana?

— En tiedä, ei taida jäädä aikaa, minulla on paljon asioita.

He olivat tulleet paroonin asunnon kohdalle.

— Hyvästi, Alppo! kuiskasi Anna.

— Hyvästi! vastasi Albert ja lähti astumaan kohden työväen kasarmeja.

Kiivasti löi hänen sydämensä, tarttuessaan oven-
ripaan.

Hän aukasi oven ja astui sisään.

Mitä näki hän siellä?

Vanhuus, hänen isänsä, makasi selällään vuoteel-
la, katsellen puoliksi avoimin silmin kattoon.

Hän ei kääntänyt päätänsäkään, Albertin sisään
astuessa.

Albert meni lähemmäksi vuodetta.

— Isä! kuiskasi hän.

Vanhuus ei katsonut vielääkään häneen.

— Isä! virkkoi Albert toisen kerran, vapisevalla ää-
nellä.

Hiljaa käänsi vauhuus päänsä ja kiinnitti silmänsä
häneen.

Niistä kohti raukea, väsyneen näköinen, sammu-
va katse.

— Alppo, poikani, sinäkö se olet?

Vanhuus puhui heikolla, katkonaisella äänellä.

— Isä, mikä sinun on. Jumalan tähden, mikä sinun
on? kysyi hän liikutuksesta värähtelevällä äänellä.

Vanhan työorjan huulet surulliseen, väsyneeseen
hymyyn.

— Tunnen kuolevani, tunnen loppuni lähestyvän.

— Ei. . . elä puhu niin! virkkoi itkien Albert. Sinä et saa kuolla vielä! Et saa kuolla nyt, nyt, kun minä tahdon valmistaa elosi iltahetken hauskaksi ja rattoisaksi! Sinä et saa kuolla vielä!

— Kiitän paljon! virkkoi kuoleva työorja. Mutta tarjouksesi tulee *liian myöhään*. Minä kuolen! Hae veljesi tänne!

Albert seisoi kuin salaman iskemänä, katsellen kiinteillä silmillään vanhaa isäänsä, jonka hän oli hyljännyt ja jättänyt avuttomana virumaan köyhyyteen, sillä aikaa, kun hän itse oli saanut nauttia hienoista, hurmaavista mukavuuksista yllin kyllin.

— Hae tänne veljesi, poikani Vilho! uusi vanhuus pyyntönsä.

Albert juoksi ulos ja mielipuolen tavoin huusi hän Vilhoa.

Pian tulikin Vilho halkovajasta esiin.

Veljekset seisoivat isosta aikaa vastatusten.

Vihdoin tarttui Albert Vilhon käteen.

— Tule! virkkoi hän. Isämme tekee loppuaan.

Vilho tempasi kiukkuisesti kätensä veljensä kädestä ja juoksi sisälle.

Hän polvistui heti huoneeseen tultuaan, isänsä vuoteen viereen.

— Isä, ethän sinä kuole, ethän?

— Kyllä, poikani minä kuolen. Ompa jo aikakin. Kauan olenkin raatanut, orjana ollut, mutta nyt se on lopussa.

Äkkiä vääristyivät hänen kasvonsa pahaan irvis-tykseen ja koko hänen ruumiinsa kutistui yhteen mykkyrään. Sitten oikasi hän itsensä ihan suoraksi ja hänen huuliltansa tunki kamala, korvia vihlova tuskan huuto. Sitten vaipui oikaistu kaula hiljaa luonnolliselle asemalleen ja pieni korina kuului kurkussa. Sen jälkeen oli kaikki hiljaista.

Raihnainen työorja, raataja-vanhuus, oli heittänyt hengensä.

Kyynel silmin seisoivat veljekset isänsä vieressä.

Kauan katsoivat he kyynelten läpi toisiaan, puhamatta ainoatakaan sanaa.

Vihdoin lausui Albert, kohottaen kätensä Vilhoa kohden:

— Veljeni!

Vilho ei vastanut mitään, vaan pyyhkäisi käsise-
lällään kyyneleet silmistään.

— Veljeni, anna anteeksi, mitä olen rikkonut sinua vastaan! uusi Albert rukouksensa.

Vilho vastasi:

— Minulle et sinä ole mitään pahaa tehnyt, mutta isämme sydämeen sinä olet syössyt tikarin, tikarin, jonka iskusta hän osaksi kuoli.

— Elä . . . elä puhu niin julmasti! Kärsin jo muutoinkin.

— Kärsit? Mitä sinä kärsit? kysyi Vilho.

— Kärsin omantunnon vaivoja. Suren isämme kuolemaa, vastasi Albert.

— Sitä minä en ota oikein uskoakseni . . . en usko, että sinä tunnet surua isämme kuolemasta. Mutta jos niinkin olisi, jos todella suretkin, niin juokse kotiisi, kutsu ympärillesi loistava toveri piirisi ja täytä lasit, ja juokaa. Pian olet silloin unhoittava surusi. Sitteen kostutat suutasi vielä jonkun hienottaren huulille. Kas silloin et tunne surua. Sen olet pian unhoittava, nautinnon suloisissa, huumavissa pyörteissä.

Vilho nauroi vihlovan naurun lopuksi.

Albert oli käynyt tuhkan harmaaksi kasvoiltaan.

Hän poistui kiljahtaen huoneesta, kiljahtaen kuin nälkäinen leijona Afrikan aroilla saalista etsiessään.

Hänen sydämensä tykytti ankarasti, astellessaan kotiinsa. Hänen päästyään sinne kulki hän läpi koko viisihuonehisen asumuksensa, silmäillen ympärillensä. Hänen silmiinsä pisti upeat huonekalut ja muut tarpeettomat koristukset ja kaunistukset.

Äkkiä virtasi hänen kalpeaksi käyneihin kasvoihinsa tumma puna ja hän hyppi lattialla ja viskoi säpäleiksi arvokkaammat huonekalut ja muut koristukset.

Hän otti seinältä paroonilta muistoksi saamansa kultakellon. Hän asetti sen lattialle ja paiskasi korkonsa voimakkaasti sen päälle. Lasi särkyi siitä ja rattaat sinkoilivat ympäri huonetta. Sen vieteri ponnahti hänen silmilleen.

Palvetustyttö juoksi heti ulos huutaen, nähdesään isäntänsä raivoavan.

Hän kiirehti insinöörin luo kertomaan, että hänen isäntänsä on tullut hulluksi.

Insinööri — vanha, kuudenkymmenen vaiheilla oleva mies — lähti juoksujalassa kulkemaan holhokkinsa asunnolle.

Kun hän saapui sisälle, kohtasi häntä täydellinen epäjärjestys siellä.

Makuukamarissa näki hän konttooripäällikön täysin vaattein makaavan suullaan vuoteella.

— Alppo, hei! huusi insinööri, ravistaen häntä olkapäästä.

Albert kääntyi selälleen ja heitti insinööriin omi-
tuisen, raukean katseen. Hän mutisi joitakin kärsi-
mättömiä sanoja.

— Hölmö! virkkoi insinööri palvelustytölle. Isän-
täsi on juovuksissa. Hoida hyvin häntä!

Sitten poistui hän.

Albert kääntyi jälleen suulleen.

Kauan makasi hän niin.

Yhtäkkiä nousi hän ylös ja valoi kylmällä vedellä
ohimoitaan.

Se rauhoitti jonkun verran häntä.

Hän viritti paperossin ja istahti nojatuoliin. Siinä
antoi hän ajatuksensa liittää vapaasti.

Vihdoin hän nukkui suu puoliksi avoimena, sam-
munut paperossi sormien välissä.

NELJÄS LUKU.

Armeija lujittuu.

Kuvernöörinvirastosta oli saapunut „Rautakosken Työväenyhdistyksen Säännöt“ täysin laillistettuna. Vielä ei ollut herrasmiehillä siitä mitään tietoa. Työmiesten ilo oli verraton. Nyt päättivät he esiintyä julkisesti, rohkeasti.

Vilho kävi lähiseudun talonomistajilta tiedustelemassa huonetta kokouksen pitämistä varten.

Sitäpä ei ollutkaan mikään helppo saada.

Talonomistajat, jotka enimmäkseen olivat vanhoihin, ahtaisiin ja homehtuneihin mielipiteihinsä piikkiintyneitä, eivät kärsineet puhuttavankaan tuosta uudesta, maailmaa puhdistavasta virtauksesta. Ja ne heistä, jotka eivät mielipiteiltään olleetkaan niin homehtuneita, pelkäsivät paronia; sillä he olivat melkein kaikki, enemmän tai vähemmän, hänestä riippuvaisia.

Turhaan tiedusteltuaan kokoushuonetta, esitti Vilho työmiehille, että yhdistyksen perustava kokous pidettäisiin urheilupuistossa.

Hienoilla päänpudistuksilla otettiin esitys vastaan

ja epäilevän näköisiä katseita pilkisti nokisiin kasvoihin kiinnitetyistä silmistä. Mutta Vilhon lausuttua, että se on ainoa mahdollinen paikka kokouksen pitämiseksi, myöntyivät vihdoinkin kaikki tuohon uhkarohkeaan esitykseen.

Vilho laittoikin ilmoituksen kokouksesta „Työmieheen“. Samalla lähetti hän lehden toimitukselle kehoituskirjoituksen Rautakosken työväestölle, jota hän pyysi lehdessä julaistavaksi.

Kuinka hän odottikaan sitä numeroa, jossa arveli kyhäyksensä olevan. Se päivä oli hänelle pitkä, jolloin „Työmies“ tuli, jossa hän arveli tuon kirjoituksensa olevan, jos se vaan oli painettavaksi kelpaava. Vähällä oli, ettei hän lähtenyt työstä pois kesken päivää lukemaan „Työmiestä“.

Kun ilta tuli, kiirehti hän melkein juoksujalassa postitoimistoon hakemaan „Työmiestänsä“.

Kun hän sai sen, ei hän malttanut viedä sitä kotiinsa asti avaamatta. Hän repäsi nimilapun pois, avasi lehden ja heitti kuumeen tapaisella kiireellä lehden sisään katsauksen.

Mitä? Aivan oikein, se oli siellä. He olivat panneet sen lehteen.

Hän seisahtui tielle ja tarkisti näköään. Ei, se ei ollut mikään näköhäiriö, siinä oli hänen kirjoituksensa julaistuna.

Hän rutisti lehden kokoon ja lähti juoksujalassa kulkemaan kohti työväenkasarmia.

Matkalla tuli hänen vastaansa, eräs hänen parhaimpia tuttaviaan: koneenkäyttäjä Aalto Suomi.

— Hei, Vilho! Mihin sinulla on noin helkunanmoinen kiire? kysyi hän.

Vaan Vilho ei jouda kuuntelemaan hänen puheitaan. Hän kiirehti eteenpäin kuin palosotamies tulipaloon.

Kun hän saapui kamariinsa tuolla jylhässä työväenkasarmissa, avasi hän jälleen lehden ja luki:

„Taisteluun!”

Rautakosken työväenyhdistyksen säännöt ovat nyt saaneet vahvistuksen ja pidetään sanotun työväenyhdistyksen perustava kokous sunnuntaina tämän kuun 5 päivänä, niinkuin ilmoituksesta näkyy. Sinne kokoontuvat silloin kaikki ne, jotka ovat tulleet huomaamaan kurjan tilansa ja kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen viekkauudet ja kavaluudet. Sinne kokoontuvat kaikki ne, jotka harrastavat työväen tilan

parantamista, ja jotka eivät enään tahdo tyytyä siihen lapsipuolen asemaan, johonka he ovat syösty. Toverit! Lukuisasti kokoontukaamme sinne! Älköön yksikään enään jääkö pois! Nyt on tullut meillekin aika alkaa taistelu oikeutemme ja ihmisyytemme puolesta, jotka kumpaisetkin meiltä ovat riistetty. Vaatikaamme ne takaisin! — Ylös, päivä jo sarastaa!“

Hän ummisti silmänsä ja luki uudelleen tuon hajanaisen kyhäyksensä. Mitä useampaan kertaan hän sen luki, sitä iloisemmaksi tunsikin hän itsensä. Hänestä tuntui kuin olisi hänen sydämessään pulppuillut pieni, raitisverinen lähde, josta viisauden sanoja virtailisi hänen suuhunsa ja aivoihinsa. Hän tunsikin, että hänellä olisi paljon kirjailija lahjoja, kun olisi tilaisuus kehittää niitä.

Saapui sunnuntai.

Vielä ei ollut kukaan herraskaisista saanut tietoa, että Rautakoskella on työväenyhdistys, jolla olisi vahvistetut säännöt. Jospa he sen olisivatkin tienneet, niin silloin he eivät suinkaan olisi näyttäneet noin huolettomilta ja iloisilta. Jospa he olisivatkin sen tien-

neet, niin silloin he kenties olisivat käyttäneet kaiken voimansa, mahtinsa ja tarmonsaa, kukistaaksensa nuot orjainsa vapautumispyrinnöt.

Kun alkoi tulla aika, jolloin kokouksen piti alkaamaan, täytti koko Urheilupuiston suuri työläisjoukko. Siinä nähtiin harmaahapsisia, työn runtelemia vanhuksia ja keski-ikäisiä miehiä, joiden vartalo oli ennen aikaansa raatamisesta koukkuun vääristynyt. Siinä nähtiin elinvoimaa uhkuvia, uhmailevia nuorukaisia, uljaita varreltaan, joita hyvällä syyllä voi kutsua „työnritareiksi“. Siinä nähtiin vakaisia vaimoja, noiden uljaiden nuorten miesten äitejä, joiden ennen aikaansa ryppyihin käyneillä kasvoilla näkyi kyynelten kyntämät va’ot ja kärsimyksen ilme. Nähtiinpä siinä joukossa vielä nuoria, hymyileviä ja herttaisia työläisnaisiakin, joista toisia voi kutsua todellisiksi kaunottareiksi.

Mihinkä vertaisimmekaan noita herttaisia naisiamme? Sopisiko heille vertaukseksi yksinäiset metsikössä kasvavat ruusut, joiden täytyy sankan risikon lomitse pujotella kukkivalle latvallensa tietä va-pauteon?

Tahi jos vertaamme heitä kauneihin, turvattomiin

lintuihin, joita parvi on eksynyt tänne Pohjolan kylmään maahan ja joiden kovalla, uutteralla etsimisellä onnistuu löytää petolintujen jättämiä ruu'an tähteitä. Lisäämme vielä, että heillä on täysi työ, suojelemaan itseänsä petolinnuilta, joilla on vastustamaton halu iskeä terävät kyntensä heihin ja imeä heistä heidän elonsa nesteen ja sydänverensä kuiviin. Sitten jättävät he heistä jälellä haaskan, joka ei enään kelpaa heille ravinnoksi ja lähtevät taas etsimään tuosta pikkulintujen parvesta yhä uusia uhriksensa.

Kas siinä saattuva vertaus työläisnaisesta.

Niin, kuten sanottu, oli paljon kansaa, työn raskauttamia orjia, kokoontunut Urheilupuistoon työväenyhdistyksen perustavaan kokoukseen.

Vilho, joka ensin yksimielisesti valittiin puhetta kokouksessa johtamaan, aikoi ilman muuta ryhtyä virallisen kokouksen pitämiseen, mutta silloin satoi joka puolelta kehoituksia, että hän ensin pitäisi puheen, jossa selvittäisi vielä työväenasiaa, koska joukossa oli paljon sellaisia, joilla oli varsin himmeä käsitys siitä.

Vilho koetteli estellä, mainiten syyksi kykenemättömyytensä.

Mutta se ei auttanut; yhä hurjemmin satoi kehoi-

tuksia.

— No, sama se, virkkoi Vilho, vaikka pidänkin puheen, mutta sen minä sanon jo edeltäpäin, että ette saa nauraa, sillä puhe ei tule tyydyttämään teitä. Muistakaa, kun kietoudun puheessani pauloihin, että se on ensikertaa kuin pidän suuremmalle yleisölle puhetta!

— Hyvä, hyvä! kaikui äänet joukosta.

Vilho alkoi, hetken ajateltuaan:

— Mainitsen vaan tärkeimpiä kohtia siitä, mitä sosialistit vaativat ja koetan selittää itse puolestani noita kohtia vielä, mikäli kykyni siihen riittää.

— Ensiksikin on heidän tärkeimpänä vaatimuksenaan „yleinen yhtäläinen välitön vaali- ja äänioikeus kaikille 21 vuoden ikäisille kansalaisille, sukupuoleen katsomatta kaikissa vaaleissa ja äänistyksissä“. Tuo ei lienee mikään kohtuuton vaatimus. Olemmehan jokainen tulleet huomaamaan, miten meitä on pidetty aivan kuin lapsina. Onko meillä oikeutta määrätä yleisiä kunnallisia ja valtiollisia asioita? Ei suinkaan. Onko meille oikeutta laatia itsellemme lakeja, joiden jälkeen meidän tulee elää? Ei! Nyt meillä ei ole mitään näistä hyveistä. Nyt meille voidaan

laatia jos millaisia lakeja. Nyt voidaan panna lakipykälöihin suuria rangaistuksia sitä, ettei anna pomon itseänsä mielin määrin haukkua ja repiä. Voidaan panna lakikirjoihin kymmenen vuoden kuritushuonerangaistus niille, jotka nälkäkuolemaa ehkäistäkseen ja ihmisellisiä oikeuksia puolustaakseen, turvautuvat tuohon työmiehen ainoaan taisteluaseeseen: *työlakkoon*, ikäänkuin ei työmiehellä olisi oikeus kieltäytyä työstä, milloin hän itse tahtoo. Eihän tehtailijallekaan tule mitään rangaistusta siitä, että sulkee tehtaansa ja työpajansa, voidakseen pakoittaa *nälällä* tekemään työmiesten hänelle työtä, niin häpeemättömillä ehdoilla, kuin suinkin. Niinkuin huomaamme ei nykyiset lait turvaa työmiestä lainkaan, senverran juuri, että häntä ei saa noin suorastaan silminnähtävästi tappaa. Meillä ei ole nykyään mitään tekemistä lakien kanssa. Niitä laativat herrat, itselensä mieluiseksi, syrjäyttäen niistä kaiken inhimillisyyden ja oikeuden. Meillä ei ole mitään äänestysvaltaa. Jos jollakin meillä on yksi tahi kaksi ääntä, niin mitä se auttaa, kun sortajillamme on kymmeniä, esimerkiksi meidän pitäjämme kunnallisissa vaaleissa, on äänimäärä rajoitettu *neljäänkymmeneen*. Mitä

silloin auttaa meidän harvojen ykköset ja kakkoset heitä vastaan? Jos siveellinen voitto kallistuukin kansan puolelle, niin rahapapat pitävät sittenkin äänten enemmistöllä vallan itsellään. Kun nyt olemme huomanneet, meidän äänestysoikeutemme kanssa on tulee meidän väsymättömästi tehdä työtä nykyisten nurinkuristen äänioikeusolojen korjaamiseksi. Meidän tulee yhä uutterammin käyttää sitä pientä äänestysvaltaa kuin meillä nyt on ja vallottaa yhä uutta, niin että voimme kerran panna *omia miehiämme* neuvos-pöytien ääreen ja lainlaatiatoimikuntiin.

— Toinen tärkeä vaatimus on 8-tunnin työpäivä. Tuo tuntuu kylläkin liijalliselta vaatimukselta niiden mielestä, jotka ovat perin juurin pikiintyneet vanhoihin poroporvarillisiin mielipiteisiin, mutta kaikkien oikein ajattelevien ihmisten mielestä se on ihmisellinen vaatimus. 8-tunnin työpäivä on aivan välttämätöin kansan henkiselle kehitykselle. Jos soimataan työläisluokan nuorukaisia ja neitoja, heidän alhaisesta kehityksestään ja sivistymättömyydestään, niin silloin tehdään väärin. Tulee soimata työnantajia siitä, sillä he eivät anna työväestölle aikaa henkisiin harrastuksiin. Työmies saa aamulla varhain

alkaa työnsä ja raataa iltaan myöhään. Kun se ras-
kas päivätyö vihdoon päättyy, alkaa se niinkutsuttu
„vapaa-aika“. Otatko nyt kirjan käteesi vai tartutko
kynään? Ei ole enään kumpaankaan voimia; ruumis
ja koko hermosto on niin lamauksessa, herpaisevan
väsyksissä, ett’ei enään tahdo pystyssä pysyä. Mitä-
pä muuta kun heittäydy vuoteelle virkistymään, ot-
tamaan uusia voimia. Taas aamulla varhain alkaa sa-
ma orjuuttava tuska. Ja niin kestää tuota raatamis-
ta siksi, kunnes ruumis ja sen jäsenet väsyvät *ikuisesti*.
Nyt sitä olisi *aikaa* henkisiin virkistykseen, mutta ei
jaksa enään. Kun ajattelee tuota kaikkea, niin tuntee
sydämessään ankaraa kuohumista, kalvamista ja pis-
tämistä. Tekisi mieli tarttua kalpaan ja hankkia sen
kautta oikeuksiansa itselle, niinkuin entisajan orjat,
mutta silloin muistuu mieleen se aate, joka on mei-
dän turvanemme, puolellamme, joka kieltää kaikkii-
naisen verenvuodattamisen. Niin, toverit, koska meil-
lä ei ole ollut aikaa itsemme kehittämiseen ja jalosta-
miseen, eikä sitä aijota antaaakaan, niin meidän täytyy
ottaa sitä pakoittamalla. Sanotaan, että työ aateloit-
see. Se kyllä on totta, mutta sitä ei tee orjantyö. Työn
tulee olla vapaata; sitten vasta se aateloitsee tekijän-

sä.

Vilho katsoi tutkivasti joukkoon, nähdäkseen heidän kasvojensa ilmeestä, onko hän puhunut vähääkään oikeaan suuntaan vai onko se mennyt päin mäntyä. Kaikki olivat he totisina ja näyttivät ahmivan hänen sanojaan, kätkeäkseen ne sydämeensä kuin kalliit kultajyvät.

Vilho jatkoi:

— Toverit! Käyttäkäämme se pieni vapaa-aika, mikä meillä on nyt, tietojemme ja taitojemme kartuttamiseksi. Se kyllä on liiallinen rasitus, mutta meidän tulee huomata, että ainoastaan tietojemme avulla voimme kohota nykyisestä alhaisesta asemastamme. Tieto on valtaa! Ostakaa työväenkirjallisuutta, jota nyt jo on runsaasti tarjona ja uutta yhä ilmestyy! Tilkkaa työväen sanomalehtiä innokkaammin ja heittäkää nuo pomovallan kätyrilehdet — joita useammalle teistä näkyy tulevan — omaan mitättömyyteensä, kuolivatpahan sitten tahi elivät, kunhan *meidän* lehtemme elävät. Kuten jo huomautin, lukekaa työväenkirjallisuutta ja -lehtiä! Ne ovat aseita kädessämme, ne!

— Kolmas tärkeä vaatimus on kieltolaki, joka kiel-

tää kaiken väkijuoman valmistamisen ja myymisen. Tuokaan ei ole mikään liika vaatimus, vaikka se koh-
taa niin jyrkkää vastarintaa vallassaolijoiden, herras-
pukarien ja yksinpä raittiusväen ja pappienkin puo-
lelta. . . Mikähän tuohon on syynä, tuohon noin kii-
vaaseen vastarintaan? Eiköhän se ole siinä, että vä-
kijuomatehtaat ja -kaupat tuottavat kaikkein enem-
pi voittoa. Ja toinen syy myöskin tuohon kiivaaseen
vastarintaan on se, että herraspukarien ilo loppuisi,
milläpä he enään virvoittelisivatkaan itseään näissä
„raskaissa maan vaivoissa“? Mutta me, toverit, onko
meille virvoitukseksi tuo myrkky? Ei suinkaan. Kuin-
ka monta meistä onkaan joutunut tuon kirokun nes-
teen uhriksi? Kuinka monta se meistä onkaan vienyt
ennenaikaiseen hautaan? Kuinka monelta se meis-
tä onkaan jätännyt sielun ja ruumiin voimat? Kuin-
ka monta katkerata kyyneltä sentähden onkaan nai-
semme ja lapsemme ja vieläpä miehemmekin saa-
neet vuodattaa? Ja vaikka tuo myrkky vaikuttaa näin
paljon pahaa, niin ei sitä poisteta. Sillä tahdotaan nyl-
keä kansa ihan alastomaksi vaatetuksen puolesta ja
kuolleeksi henkisessä suhteessa. Väittävät kyllä papat
vastaan: „Eihän sitä kenenkään tarvitse juoda; ketään

ei pakoiteta.“ Tuo on kerrassaan tyhmä väitös, jota ei odottaisi saada kuullakseenkaan järjelliseltä ihmiseltä, ja kuitenkin kuullaan tuo väitös niiden suusta, jotka kutsuvat itseänsä oppineiksi ja sivistyneiksi. Kaikki tietävät, että minä ja joku muukin meistä voimme itseltämme kieltää tuon kirokun liemen, mutta mitäs tekevät ne, jotka ovat joutuneet sen orjaksi, ne, joilta se on vienyt päättämisen- ja itsehillitsemiskyvyn? He panevat ainoan penninsäkin viinaan, kärsien ennen nälkää ja vilua. Mutta kapakoitsijat ja viinaporvarit hyötyvät, lihovat ja rikastuvat; rikastuvat toisten ihmisten kärsimyksillä, kirouksilla ja hikihelmillä. Veljet! Taistelkaamme innolla yleisen kieltolain hyväksi, että tämä kauhea murhenäytelmä kerrankin loppuisi. . .

— Neljäs tärkeä kohta puolueemme ohjelmassa on: „Täydellinen yhtymis-, kokoontumis-, lausunto- ja painovapaus. . .“ Kuinka monta kertaa onkaan moni raharuhkinas kieltänyt työntekijöiltänsä yhdistymis-, kokoontumis- ja lausuntovapauden? Ovatpa jotkut menneet niinkin pitkälle, että ovat kieltäneet työntekijöitään lukemasta omia lehtiänsä ja määränneet, mitä lehtiä he saavat tilata. Jokainen teistä arvaa, et-

tä lehdet, jotka he ovat työntekijöillensä määränneet, ovat mitä inhoittavimpia poroporvarillisia roskalehtiä.

Vilho oli hetken aikaa ääneti. Hän tunsu itsensä ihmellisen tyhjäsanaiseksi nyt. Hän häpesi oikein puhettansa, niin huonolta ja tyhmältä se hänestä tuntui. Hänen olisi tarvinnut innostua, tulistua, mutta nyt siitä ei tullut mitään. Hänen mielensä oli liian iloinen, tietäessään, että he nyt astuvat taistelemaan oikeuksiansa ja ihmisyytensä puolesta.

Uudelleen alkoi hän:

— Kaiken he riistävät meiltä, nuo tyrannimaiset sortajamme. Meille eivät he tahtoisi mitään jättää, ei kerrassaan mitään. Ainoa, mitä he eivät voi meiltä riistää, on *ajatusvapautemme*. Senkin he kyllä tahtoisivat pois meiltä ryöstää, mutta se on mahdoton. He tahtoisivat, että mekin olisimme sellaisia pieniä koneita, jotka eivät söisi, eikä kuluttaisi vaatteita, jotka eivät tarvitsisi muuta kuin hiukan rasvaa vetäisi laakereihin. . . sillä hyvä. Mutta heidän suureksi harmiksenza me — syömme ja verhoamme itsemme vaatteilla. Emmekä tyydy vielä siihenkään, tahdomme levähtääkin. Sapettaahan tuo jo.

Taas oli hän vaiti hetken aikaa. Ajatusjoksu tahtoi tehdä kerrassaan lakon. Hän alkoi jälleen hetken tuumailtuaan:

— Sosialistien päävaatimus kuitenkin on: „Työn tulokset työntekijöille!“ eli: „Kaikkien yhteistyö, kaikkien yhteiseksi hyväksi!“ Nyt ei suinkaan anneta työntekijöille työnsä tuloksista muuta kuin se, mitä he välttämättömästi tarvitsevat henkensä ylöspitelmeksi.

Samassa näkyi Urheilupuistoon tulevan koko liuta herraskaisia. Joukossa oli vanha parooni rouvineen, nuori parooni eli tohtori, Anna, konttooripäällikkö, insinööri sekä kaikki pikkupomot ja muuta paikkakunnan „kermaa“.

Kaikkien heidän kasvoillaan kuvastui sama kysymys: „Mitä tahtoo tämä juhliminen sanoa?“

Työläis-joukon seassa alkoi näkyä levottomuuden merkkejä. Usealla heistä näytti olevan halu puikkia piiloon, jonkin pensaan tahi puun taakse, mutta ei kehdannut. Toiset alkoivat keskenään vilkkaasti keskustella, niinkuin eivät olisi kuunnelleetkaan Vilhon puhetta.

Vilho huomasi tuon. Hänen teki mielensä nyt sa-

noa koristelematoin totuus noille herraskaisille, tässä työläisjoukon kuullen, mutta hän ei voinut, tuntui niinkuin olisi kieli sidottu kiinni kitalakeen. Se ei seurannut tahtoa.

Työläisjoukko luuli, että Vilhokin säpsähti noita herraskaisia, kun hänen puheensa äkkiä katkesi. Vilho ymmärsi heidän ajatuksensa ja se pisti hänen rintansa kuin orjantappuran terävä piikki.

Yht'äkkiä virtasi veri hänen kasvoihinsa. Hän näytti kokoavan kaikki tahtonsa lujuuden.

Hän lausui:

— Jokainen teistä jo ehkä on saanut jonkinmoisen käsityksen siitä, mitä sosialistit tahtovat. Olette ehkä tulleet jo huomaamaan, miten me työläiset olemme julkean, hävyttömän nylkemis- ja riistämisyjärjestelmän alaisia; järjestelmän, jonka rahapohatat, meidän sortajamme ovat meille laatineet. Mutta meidän tulee kohota pois tuon järjestelmän alta, meidän tulee kohota tuon järjestelmän yläpuolelle, sen herroiksi ja muuttaa se meille suopeampaan suuntaan, muuttaa se ihmisellisemmäksi.

Kaikki kuulijat olivat ällistyksissään, niin herraskaiset kuin työläisetkin.

Työntekijä-joukko olisi varmaankin lähtenyt käpälämäkeen, mutta nuot Vilhon sanat saivat heidät pysymään paikoillaan. He näkivät edesssä miehen, joka oli juurikuin teräksestä valettu, miehen, jota ei kukaan saanut säihkymään, vapisemaan eikä armoa rukoilemaan. Hän oli aivankuin heidän etuvartiansa.

Herraskaisten mielestä näytti hän taas joitakin entisen ajan jumalalta, joka on tullut vaatimaan takaisin heiltä kansansa ryöstetyn vapauden.

He lähenivät häntä.

Ankara, villi viha reihui vanhan paroonin ja hänen poikansa, tohtorin sydämessä. He kävivät aivan mustanpunaisiksi kasvoiltaan, sillä niin kovin he vihastuivat. Näkyi siltä, kuin olisi nuoren paroonin ollut vaikea hillitä vihaansa, sillä hänen kätensä ja koko ruumiinsa teki sellaisia liikkeitä, kuin aikoisi hän käydä kiinni tuon teräksisen miehen kurkkuun.

Anna, Albert ja insinööri näyttivät taas päällepäin tyyniltä ja välinpitämättömiltä. Mutta pikkupomojen — joita oli kokonainen liuta — kasvoilla näkyi selvästi kauhistuksen ilme, aivan kuin olisivat he seisoneet mestauspölkyn vieressä ja odottaneet koska tulee heidän vuoronsa laskea päänsä tuon mestauspöl-

kyn päälle. Tuo ei ollutkaan mikään ihme, sillä heidän niskaansahan siitä aina ensiksi käytiin, että ovat antaneet sosialismin siementen virrata työväestöön.

Vilho katsoi parhaaksi lopettaa puheensa, koska hän ei voinut saada nyt syntymään mitään järjellistä ajatusta.

Hän huudahti:

— Kaikkein lopuksi kohotan minä kolmenkertaisen „eläköön“-huudon kansainväliselle työväenliikkeelle ja Rautakosken työväenyhdistykselle. Toivomukseni on, että kaikki yhdytte siihen kuin yhdestä suusta!

Vilho otti hatun päästään ja pyöritti sitä ilmassa.

— Eläköön! kuului ensimmäinen kerta heikosti. Ainoastaan rohkeimmat joukosta yhtyivät siihen.

— Eläköön! kaikui toinen kerta, nyt jo yhä useamman suusta.

— Eläköön! Kolmas kerta kajahti kuin sotahuuto, sadoista suista. Kaikki olivat yhtyneet siihen.

Nyt näytti siltä, kuin nuori parooni ei olisi voinut enään hillitä vihaansa. Hänen kätensä puristautuivat nyrkkiin ja hän astui ehdottomasti pari askelta Vilhoa kohden.

Vilho näytti odottavan häntä. Hänellä — jos oikein hänet tunnemme — ei luultavasti olisi ollut mitään sitä vastaan, että hän olisi antanut tohtorille pari tui-maa suomalaista korvapuustia.

Kaikki odottivat jännityksellä tuota kohtausta. Siitä ei sentään tullut mitään, sillä vanha parooni kutsui poikansa pois, jollakin työmiehille tuntemattomalla kapulakielellä.

Kun tohtori käänsi selkänsä Vilhoon ja koko työ-läisjoukkoon, kuului hänen takanaan viulun soittoa. Se oli hänelle varsin tuntematon sävel, joka lähti Mi-kon viulusta. Mutta pian pääsi hän selville, mikä oli tuo laulu. Ensin kuului Kalliosaareen ääni yhdessä viulun säestyksen kera, mutta pian siihen yhtyi koko työläisjoukko.

Se laulu oli:

„Köyhälistön laulu“.

Ken kullan maasta kaivaa,
Koneet ken valmistaa?
Ken pellot kyntää, kylvää,
Vaatteet ken tehdä saa?
Ken pitää rikkaat leivässä,

Vaan itse ompi hädässä,
Se köyhälistö ompi,
Työn raskaan raatajat.

Jos oomme yksimieliset,
Niin voitto meidän on.
Vapaus meitä tervehtää,
Jos käymme liittohon.
Kun myrsky eespäin rynnätään,
Päin vaikka tykkein jyrinään,
Niin voittaa köyhälistö.
Työ raskaan raatajat!

Laulu ei ollut ehtinyt vasta kun alkuunsa, kun herraskaiset kiirehtivät pois, tuolta työväen vallottamalta Urheilukentältä.

Anna, Albert ja insinööri jäivät vähän etäämmälle kuuntelemaan tuota laulua. Se kuului heidän korviinsa kauniilta. Kun se oli loppunut, kiirehtivat hekin toisten herraskaisten jälkeen.

Laulun loputtua alkoi Vilho virallisen kokouksen. Ensin pidettiin jäsenten kirjoitus. Sitten valittiin puheenjohtaja yhdistykselle, joksi tuli Vilho Kalliosaari. Sen jälkeen valittiin 12-henkilöinen johtokunta y. m.

Kun virallinen kokous oli loppunut, astui Vilho puhujalavalle ja alkoi puhumaan:

— Toverit! Nyt olette tehneet jalon päätöksen, taistella köyhälistön etujen puolesta ja kohottaa köyhät ihmisarvoon siitä eläimellisestä asemasta, jossa meitä pidetään. Nyt te olette tehneet jalon päätöksen, suojata turvattomia ja taistella heidän oikeuksiensa puolesta. Tunnen siitä itseni sanomattoman onnelliseksi ja iloiseksi. Toverit! Nyt pysykää lujana päätöksessänne ja ennen kaikkea olkaa yksimieliset! Äsken näitte jo pienen esimerkin siitä, mitä yksimielisyys saa aikaan. Jos olisitte pelkurimaisesti lähteneet äsken pakoon, noita elätettäviäanne, niin olisi yhdistyksemme perustava kokous jäänyt kenties kauaksi tulevaisuuteen, — ehkä uusien sukupolvien tehtäväksi. Mutta nyt, kun seisotte rohkeasti yksimielisesti paikoillanne, saimme rivimme järjestykseen.

Ja me aina, jos pysymme rohkeina ja yksimielisinä, voitamme vastuksemme. Jos yksimielisinä taistellemme oikeuksiemme puolesta, emmekä säiky rahavallan peikkoja, *niin voitto on meidän!*

— Ja nyt, koska ilta jo joutuu, lähdemme kai järjestyneessä rivissä pois täältä ja laulamme tuota meille

niin rakkaaksi käynyttä marssiamme!

Pian oli rivit valmiina ja pian kajahti sadoista rinoista kuuluville työväen-marssi:

„Käy eespäin väki voimakas“ j. n. e.

Työväen armeija oli lujittunut voimalliseksi, yhteenliittymisen kautta.

Kohta oli se lähtevä valloitus-retkellensä.

VIIDES LUKU.

Konnantyö ja arvoituksia.

Seuraavan päivän aamuna näytti olevan jotakin ukkosta ilmassa. Kaikki pomomiehet olivat niin totisia naamaltaan ja väistivät he paikkaa, missä sijaitsi Kalliosaaren alasin ja väkivasara. Kukaan ei puhunut halaistua sanaa. Tuntui siltä, kuin olisi tässä ollut mykkien työhuone.

Vilho odotti, koska ukkosen piti alkaa jyristämään; sillä siitä hän oli varma, että hän saa tänäpäivänä tehdä tuttavuutta molempien paroonien kanssa. Hän varustautui edelläpäin jo, ottamaan vastaan tuota kohtausta.

Tuossa vähää ennen kello kymmentä sai hän käskyn tulla tohtorin asuntoon.

Tuo häntä ihmetytti miksi häntä kutsuttiin tohtorin asuntoon, eikä konttoriin. Hän koetti arvailla mikä siihen olisi syynä, mutta ei voinut, vaikka olisi miettinyt päänsä ympäri.

Kun kello löi 10, lähti hän astumaan tohtorin asunnolle päin.

Kun hän saapui sinne, tarttui hän ovenripaan ja

veti rohkeanlaisesti siitä, mutta ovi ei auennutkaan. Se oli lukossa.

Hän soitti ovikelloa, mutta kukaan ei tullut avaamaan hänelle. Se sai Vilhon kiukun nousemaan.

— Aikovatko he pitää minua pilkkanansa! sopersi hän. Kyllä minä niille . . .

Hän oli juuri takaisin lähtemäisillään, mutta samassa näkyi tohtorin punoittava naama oven välistä.

— Tulkaa sisään! huusi hän.

Hän avasi oven ja Vilho astui sisään etehiseen. Kun hän oli pari askelta astunut, katsoi hän taaksensa tohtoriin. Silloin näki hän, että tohtori pani etehisen oven lukkoon ja pisti avaimen taskuunsa.

Vilho aikoi ottaa hänen niskastaan kiinni ja vaatia, että hän panee avaimet oveen jälleen, mutta sitten nousi pilkallinen, uhmaileva hymy hänen huulilleen.

— Pyh, mitäpä siitä, mitäpä he minulle voivat! hymähti hän itsekseen ja alkoi astella eteenpäin.

Kun he saapuivat tohtorin osoittamaan huoneeseen, otti Vilho hatun päästään ja jäi seisomaan ovi-
pieleen.

Tohtori pani tuonkin oven lukkoon.

Kumpikin olivat he ääneti, mittailen toisiaan vihasta leimuavin silmäyksin.

Äkkiä avautui viereiseen huoneeseen johtava ovi ja siitä astui sisään vanha parooni. Hänen jälessään tuli kokonainen liuta pikkupomoja.

Parooni alkoi puhumaan vapisevalla äänellä. Tuon vapisemisen aiheutti osaksi viha ja osaksi oli siihen syynä vanhuus.

— Vilho Kalliosaari, mikä oli syynä siihen eilenil-
taiseen skandaaliin? Mitä sillä oli tarkoitettu?

— Minä en ymmärrä, mitä sana „skandaali“ tarkoittaa, vastasi Vilho. Mutta mitä eileniltaiseen kohtaukseen tulee, niin voin sen sanoa tyydyttääkseni herrojen uteliaisuutta. Kokous oli työväenyhdistyksen perustava kokous.

— Mutta ettekö tiedä, että sellaisia yhdistyksiä ei saa perustaa? ärähti parooni.

— Kyllä kai niitä perustaa saa, koskapa niille sääntöjäkin vahvistetaan, vastasi Vilho.

— Joillekin yhdistyksille niitä ehkä vahvistetaan, mutta ei *teidän* yhdistyksellenne, virkkoi parooni.

— Erehdytte, herra parooni. Meillä *on jo* vahvistetut säännöt, vastasi Vilho.

Kaikki katsahivat hämmästyneinä toisiinsa. Sit-
ten alkoivat he keskustella vilkkaasti keskenänsä jol-
lakin kapulakielellä, jota Vilho ei ymmärtänyt.

Koska tuo kieli, jota he puhuivat, ei ole meillekään
tuttua, emme voi seurata heidän keskustelunsa tulok-
sia, niin mielellämme kuin sen tekisimmekin. Sentäh-
den täytyy meidän jättää se kertomatta.

Kun he olivat päässeet jonkinlaiseen lopputulok-
seen tuosta keskustelustaan, huudahti parooni Vil-
holle:

— Tiedättekö, mikä rangaistus seuraa teitä siitä,
että te piditte tuon kokouksenne *minun* maani pääl-
lä, ilman minun luvattani?

— Teidän maanne? virkkoi Vilho. Eiköhän se ole
meidän maamme, meidän työntekijöiden, sillä me-
hän olemme sen kättemme töillä ansainneet, ettekä
te. Vaan jos niinkin olisi, jos se olisikin teidän maan-
ne, niin eiköhän meilläkin olisi oikeus siinä oleskella,
koska olemme teidän työntekijöitänne. Emme suin-
kaon mekään ilmassa lennä.

— Hyi, ettekö te osaa hävetä yhtään? kysyi paroo-
ni.

— Minä tahtoisin kysyä samoin teiltä, herra paroo-

ni, vastasi Vilho.

Nyt kavahti tohtori ylös istuimeltaan.

— Jumalavita! kiljui hän. Säästäkää hävyttömyytenne, tahi —!

Hän keskeytti äkkiä lauseensa.

— Tahi? kysyi Vilho.

— Se ei ole vielä teidän tarpeellinen tietää, mitä sitten seuraa.

Syntyi hetken hiljaisuus. Kaikki katsoivat Vilhoa kuin jotakin ennen tuntematonta merihirviötä.

Vihdoin alkoi taas puhumaan parooni.

— Mitä sitte tarkoitatte tuolla yhdistyksellänne? kysyi hän.

Vilho vastasi:

— Jos lähtisin selittämään sen tarkoitusta seikkaperäisemmin, niin luulisin herrojen tulevan kärsimättömiksi. Sentähden sanon lyhyesti vaan: me aiomme ruveta taistelemaan oikeuksiemme puolesta! Tahdomme vaatia itsellemme ihmisyyttä! Emme enään aijo maleksia koirina, jommoisina te tahtoisitte meidät pitää!

— Ettekö voisi käyttää hieman sivistyneempää puhetapaa? kysyi parooni.

— Minua ei ole opetettu, vastasi Vilho. En ole istunut koulujen penkillä, olen koko ikäni lapsuudesta asti raatanut työtä, takonut kultaa teille!

Nuo olivat katkeruudella lausutut sanat ja tulkit-sivat ne paljon enempi tunteita kuin pitkät puheet.

— Onko teidän aikomuksenne panna toimeen työ-lakkoja ja muita melskeitä? kysyi parooni, ikäänkuin ei olisi kuullutkaan tuota Vilhon viimeistä huomau-tusta.

— Työlakko riippuu siitä, jos vaatimuksiimme suostutaan. Se on vasta viimeinen taisteluaseemme.

— Vai niin. Silloin teette työlakon, jos ei vaati-muksiinne suostuta, vaikkapa sitten vaatisitte jotaku-ta hirtettäväksi. Te olette kummallisia ihmisiä.

— Jos rohkenen huomauttaa herra paroonia siitä, että me emme vaadi mitään mahdottomuuksia. Me vaadimme ainoastaan oikeutta. Me emme vaadi ke-tään hirtettäväksi. Te ehkä vaatisitte.

Parooni oli vaiti hetken aikaa, sivellen vasemmal-la kädellään kaljua päätänsä.

Sitte virkkoi hän:

— Se on tarpeetointa kiivastua teidän ja lasketel-la hävyttömyyksiä minulle. Te ette tule olemaan min-

käänlaisissa tekemisissä meidän työntekijöittemme kanssa. Mitään yhdistystä täällä ei tule olemaan. Jos sellainen jo onkin, niin se tulee kuolemaan alkuunsa. Mitään työlakkoa ei myöskään tule syntymään, sillä me tukahdutamme kaikki ne siemenet, jotka te olette kylvänyt. Te itse tulette saamaan ansaitun rangaistuksenne. — Teidän täytyy heti, jo tänä päivänä, poistua tältä paikkakunnalta. Palkkaanne ette tule saamaan, sillä sen pidätämme itsellemme korvaukseksi niistä vahingoista, joita olette meille saattaneet.

— Mitä? Aijotteko pidättää minun rehellisellä työlläni ansaitun palkkani? Eikö siinä ole kylliksi, että koko ikäni, tähän asti, olen koonnut kultaa teidän kassakirstuihinne? Tehkää edes vähänkin jotakin oikeuden mukaan! huudahti suuttuneena Vilho.

— Minä luulin kuulleen, että käskitte minua, virkkoi parooni. Muutoin tahdon huomauttaa teitä siitä, että *minä* olen oikeutenne ja minua pitää teidän ehdottomasti totella!

Näin sanoen siirtyi parooni toiseen huoneeseen.

Vilho ei ehtinyt vastata mitään hänelle, tuohon hänen viimeiseen huomautukseensa.

Nyt seurasi huoneessa haudan hiljaisuus, jota ei

mikään häirinnyt.

Tohtori, nuori parooni, tuon hiljaisunden vihdoin katkasi.

— Viimein kun olitte täällä luonani tutkittavana konnantöidenne tähden, pääsitte rangaistuksesta vapaaksi sillä vakuutuksella, ett’ette enään tee mitään tyhmyyksiä. Mutta kuinka piditte tuon lupauksenne?

— Hävetkää! keskeytti hänet äkkiä Vilho. Minä en ole koskaan antanut teille sellaisia lupauksia.

— Te käskitte minua häpeemään. No, se pannaan muistiin. Tulette saamaan siitä ansaitun rangaistuksenne, virkkoi tohtori.

Hetken kuluttua, katsottuaan tarkkaan Vilhoa, jatkoi hän:

— Säälini tulee teitä, kun olette antanut kaikellaisten vesivelli-humbuugien sotkea muutoin järjestystä päätänne, kun olette astuneet harhaan vievälle polulle. Meillä oli teistä hyvät toiveet, oli toisellaiset käsitykset, oli aikomuksemme korottaa teidät ensiksi alin alin työnjohtajaksi ja sitten tietysti olisitte ylentynyt rappu rapulta, ylemmäksi ja ylemmäksi. Ties vielä, mikä teistä olisi tullutkaan. Meillä oli aikomus tehdä teistä isänmaallemme kunnan kansalainen. Mutta

juuri silloin, kun olimme aikomuksemme panna täytäntöön, toi viestit teistä surullisia tietoja korviimme. Te olitte kohdellut esimiestänne pahemmin kuin sivistymätöin murjaani. Olimme kärsivällisiä, odotimme teidän muuttavan käytöstapaanne ja annoimme edellisen rikoksenne teille anteeksi. Ei kauvan sen jälkeen, kun saamme aivan omin silmin nähdä teidät kerrassaan sikamaisessa työssä, kapinan ylyttäjäinä. Otamme taas teidät suopeasti tutkittavaksemme, mutta te käyttäydyste repäisevän röyhkeästi ja hävyttömästi. Nyt emme enään jaksa antaa anteeksi teille, vaan määräämme rangaistuksen rikoksistanne. Ensiksikin ei teillä ole enään täällä työpaikkaa, ettekä tule sellaista enään koskaan saamaankaan. Toiseksi pidätämme järeällä olevan palkkanne täällä. Tuo jälkimäinen rangaistus peruutetaan kuitenkin sillä ehdolla, jos pyydätte hävyttömyytenne anteeksi.

— Elkkää puhuko niin! Minä otan tuollaisen puheen loukkaukseksi, virkkoi Vilho, harmin puna postkipäillä.

— Te ette näy ymmärtävän mitä minä tarkoitan, lausui tohtori, kiusoittavan pilkallisella äänellä. Minun tarkoitukseni on, että pyydätte mestari Sahlber-

gilta anteeksi sen, että olette häntä pahoin pidellyt ja minulta sen, että olette puhunut hävyttömyyksiä minua ja isääni, sekä koko liikettä kohtaan.

— Ja tiedättekö minkälaisen vastauksen minä annan teille? kysyi Vilho.

— En. Sanokaahan kuinka se kuuluu! kehoitti tohtori.

— Se kuuluu että: hävetkää!

Tohtori astui ihan Vilhon eteen.

— Ja tiedättekö sitte te, mitä minä teen teille tuon vastauksenne johdosta? kysyi hän.

— En. Antakaahan kuulua!

— Minä annan teitä selkään!

Tohtori lausui tuon melkein kuiskaamalla. Samassa alkoi hän tarttua kädellään kiini Vilhon takinkaulukseen, mutta hän ei ehtinyt kuin vähän kohauttaa käsiään, ennenkuin hän sai Vilhon kädestä oikean rehellisen korvapuustin, sellaisen, että hän heti kaatui laattialle.

— Perkele! karjasi hän päästyään ylös ja etsi asetta ympäri huonetta. Työnjohtajille hän virkkoi:

— Käykää kiini!

Miehet empivät tehdä sitä, sillä kaikille heille oli

tunnettu asia, ettei ollut leikkiä, antautua Kalliosaa-
ren kanssa voimain koetukseen. He pelkäsivät kui-
tenkin leipäpaikkaansa ja luottivat siihen, että heitä
oli monta; ja niin he hyökkäsivät Vilhoa kohden.

Vilho ei olisi mielellään antautunut minkäänlai-
seen seikkailuun noiden miesten kanssa, sillä he eivät
olleet puheellaan eikä teoillaan tehneet hänelle min-
käänlaista pahaa, ottamatta lukuun Sahlbergia. Mut-
ta nyt näytti siltä, kun täytyisi hänen tapella heidän
kanssaan, sillä hän ei päässyt mistään pakenemaan-
kaan, kun ovet olivat lukossa.

Hän kokosi kaikki voimansa ja potkaisi oven pei-
liin. Se oli heikko ja meni kappaleiksi. Siitä tuli aukko,
että parhaiksi konttaamalla pääsi ulos.

Hän sai rauhassa tulla eteiseen. Mutta siellä alkoi
hänelle kovempi työ. Eteisen ovi, joka johti ulos, ei ol-
lutkaan niin heikko. Se ei ollut potkimisesta tietääk-
seenkään.

Silloin sattui Vilho huomaamaan suuria koivun
pölkkyjä, jotka olivat pystyssä seinävieressä, joiden
päälle oli asetettu kukka-astioita. Hän otti yhden niis-
tä.

Samassa ehtivät työnjohtajat eteiseen ja alkoivat

käydä hänen kimppuunsa.

— Ensimmäisen, joka uskaltaa koskea minuun, muserran minä murskaksi tällä pölkyllä! uhkasi Vilho.

Se teki toivotun vaikutuksen, työnjohtajat peräytyivät kauhistuneina.

Nyt, kun Vilho pääsi rauhaan ahdistajistaan, alkoi hän tuolla pölkyllä raivata lukitun oven läpi tietä ulos itsellensä.

Kaikki nämät olivat tapahtuneet melkein silmänräpäyksessä.

Tohtori etsi asetta, millä olisi maksanut saamaansa korvapuustin, mutta ei löytänyt. Vihdoin keksi hänen silmänsä rautaisen uunin kohennus-kepin. Hän otti sen käteensä ja kiirehti etsineen, jossa Vilho pommitti ovea.

Vihdoin särkyi ovesta lukko ja ovi pamahti auki.

Vilho heitti pölkyn kädestään ja alkoi juosta ulos, mutta samassa tunsikin hän ankaran iskun sattuvan päähänsä.

Tohtori oli lyönyt häntä.

Kaksi askelta ehti hän astua eteenpäin, kun hän pyörtyneenä kaatui maahan, aivan rappujen viereen.

Kaikki työnjohtajat riensivät katsomaan kuinka hänen oli käynyt.

Työnjohtaja Heikkilä, Julian isä, joka ei ollut ottanut lainkaan osaa Vilhon ahdistamiseen, juoksi hakemaan hatullaan vettä, jolla hän takaisin paikalle tultuaan, alkoi pestä pois verta Vilhon päästä ja kasvoista sekä koetti virvoittaa häntä. Mutta se oli turha vai- va — Vilho ei vironnut.

Silloin tuli insinööri paikalle. Nähtyään Vilhon verisenä, tunnottomana makaavan portailla, johon työnjohtajat olivat hänet nostaneet, selvisi hänelle asian oikea laita. Hän astui sisälle, johon tohtori oli heti konnantyönsä tehtyään mennyt. Päästyään tohtorin luokse, lausui hän ankaran paheksumisensa moista menettelyä vastaan, sekä käski tohtorin kii- reesti pakenemaan. Sillä hän arveli työläisjoukon kii- hoittavan äärimmäisyyteen asti, saadessaan tietää, että heidän johtajansa, heidän parasta sankariaan, on kohdeltu noin pahoin ehkä hengenvaarallisesti.

Toista käskyä ei tohtori odottanut. Hän tyhjensi kirjoituspöytänsä laatikossa olevat rahat taskuunsa. Sitten kiirehti hän asemalle, josta juna lähti kiidättä- mään häntä karkumatkallensa.

Tuskin oli tohtori ehtinyt poistua asunnostaan, kun tehtaan höyry-pilli ilmoitti päivällisajan tulleen. Työläisiä alkoi virrata tehtaasta, ja koska tohtorin asunto oli juuri tien vieressä, joka vei tehtaalta työväen kasarmille, täytyi heidän kulkea tuon tohtorin asunnon ohitse.

Kun työläisjoukko ehti tohtorin asunnolle, seisahdutti se siihen.

Kun he näkivät johtajansa pyörtyneenä, verissään makaavan, kysyi useat kiihkeästi syytä siihen.

He eivät saaneet vastausta, kukaan ei tohtinut sitä esimiestensä tähden antaa ja kukaan ei tohtinut työläisjoukon tähden valehdella, että Vilho oli itsensä loukannut, joka vale kyllä useamman kielellä pyöri.

Työmiehet raivostuivat.

— Ellette sano, kuka tuon konnantyön on tehnyt, niin revimme teidät joka ikisen palasiksi! uhkasi joku työmiehistä.

— Niin, sen me teemme! Kappaleiksi me revimme! kuului uhkaavia huutoja sieltä täältä joukon keskuudesta.

Ties kuinka olisi työnjohtajien käynytkään, jos ei asia olisi tullut ilmi. Heikkilä se oli, joka sen salaa

kuiskasi erään työmiehen korvaan.

Tuo, joka oli salaisuuden saanut tietoonsa, katsoi velvollisuudekseen ilmoittaa sen tovereilleen.

— Toverit! Tuon konnantyön tekijä on tohtori!

Silloin alkoi melu. Suuri joukko työläisiä, eli niin paljon kuin suinkin mahtui, tunkeutui tohtorin asuntoon ja etsivät häntä jokapaikasta, mutta mistään he eivät tietysti löytäneet häntä. Se sai yhä enempi heidän kiukkunsa nousemaan. Raivoissaan alkoivat he särkemään huonekaluja. Ei heidän käynyt yhtään sääliksensä tuota loistavaa komeutta, joka muuttui murskaksi.

Kun he olivat mellastaneet aikansa siellä, ehdotti joku joukosta, että pantaisiin koko rakennus tuleen. Hurjilla suostumuksen huudoilla otettiin esitys vastaan ja useat työläiset jo tarttuivat tulitikkulaatikkoihinsa, pannaksensa tuon esityksen täytäntöön.

Silloin kajahti ympäri koko rakennuksen:

— Toverit!

Se kuului avoimista ovista toisiinkin huoneisiin. Kaikki sieltäkin riensivät tuohon suureen saliin, josta ääni kuului. Kun he saapuivat sinne, näkivät he miehen seisovan pöydällä. Mies oli Vilhon paras toveri,

Aalto Suomi, ja Rautakosken työväenyhdistyksen kirjuri.

— Puhu, Suomi! kuului kehoituksia.

— Toverit! kuului jälleen hopeankirkas ääni. Kuulin, että joku ehdotti teistä, että pantaisiin rakennus tuleen ja kaikki stuivat siihen. Mutta, toverit, minä pyydän, ei ruveta mihinkään vallattomuuksiin. Jos annamme hetken vihanpurkauksen saada vallan ylitemme, niin olemme hukassa. Silloin teemme mitä hyvänsä, eikä siitä ole meille kuitenkaan mitään hyötyä. Päinvastoin on se vahingoksi meille itsellemme ja se on vahingoksi koko työväenliikkeelle. Me emme saa ryhtyä mihinkään väkivaltaisiin koston puuhiin, muilla keinoilla täytyy meidän hankkia itsellemme oikeutta ja kostollemme tyydytystä. Minä luulen, että toverimme Vilho puhuisi tämänkaltaisessa tilaisuudessa teille aivan samalla tavalla kuin minä nyt. Sentähden, koska tämä ei ole hänenkään tahtonsa, että ryhdymme väkivaltaisuuksiin, kääntykäämme takaisin täältä ja käyttäytykäämme arvokkaasti! Jos tällä kertaa olemmekin kärsineet tappion, niin ehkäpä kerran on meidänkin vuoromme voittaa! Vai mitä arvelette, toverit?

Ne olivat oikealla ajalla viisaasti lausutut sanat. Kenties, kuinka kauhea murhenäytelmä olisi täällä syntynytkään, ellei noita sanoja olisi lausuttu.

Nyt huomasivat kaikki, miten tyhmä ja vaarallinen oli heidän äskeinen ajatuksensa. Ei siis ollut ihme, jos puhuja saikin osakseen vilkkaita suosionosoituksia.

Kun suosionosoitukset olivat lakanneet, lähtivät kaikki kotiinsa päivälliselle, puhujan lausuman toivomuksen mukaan.

— — — — —
Sillaikaa kun toiset mellastivat sisällä, kantoivat toiset Vilhon hänen omaan kamariinsa. Insinööri lähetti hakemaan lääkäriä.

* *

*

Kun Suomi asteli työväenkasarmia kohden, tohtorin asunnosta, toisten joukossa, tunsu hän takkinsa liepeessä nykyksen. Hän katsahti sivulle ja hänen katseensa kohtasivat insinöörin.

— Suomi, minulla on hieman asiata teille! Ettekö tahdo tulla kanssani asuntooni? virkkoi insinööri.

— Aivan kernaasti! vastasi Aalto ja lähti astumaan

insinöörin rinnalla hänen kanssaan.

Kun he saapuivat insinöörin asunnolle, kehoitti insinööri Suomea astumaan työhuoneeseensa. Suomi totteli, itseksensä ihmetellen ja kysyen itseltään, mitä asiata insinöörillä mahtoi hänelle olla ja sellaista vielä, jota ei voinut puhua muualla kuin täällä, neljän seinän sisällä.

Kun he saapuivat työhuoneeseen, osoitti insinööri Aallolle tuolia. Aalto istui ja kiitti.

Insinööri soitti sisään palvelijattarensa.

— Tuo pari pulloa viiniä! käski hän.

Kun palvelijatar oli poistunut, virkkoi hän Aallolle:

— Kalliosaari on teidän parhaimpia ystäviänne, vai kuinka?

— Niin on, myönsi Aalto.

— Te kaiketi toivoisitte, että hän paranisi hyvin pian?

— Se on tietty. Hartain haluni on epäilemättä saada nähdä hänet terveenä ja reippaana jälleen!

Insinööri ei puhunut mitään, vaan tarjosi tupakan Aallolle.

Kun hän sai paperossin syttymään, virkkoi hän:

— Mutta entäs jos toverinne ei tulekaan enään koskaan terveeksi ja reippaaksi?

Aallon valtasi hirveä epäluulo. Olisikohan haava niin vaarallinen? Kuolisiko heidän parhain toverinsa, vai jäisi hän vaivaiseksi elinijäkseen? Oi, kumpakaan ei saa tapahtua! Heidän toverinsa on jälleen astuva terveenä ja reippaana heidän riveihinsä.

Tuohon suuntaan ajatteli Aalto.

— Uutta onko haava sitten niin vaarallinen, ettei toverimme koskaan toipuisi enään entiselleen? kysyi hän.

— Lääkäri kyllä sanoi, vastasi insinööri, että haava on kovin vaarallinen. Hän arveli, että toverinne kuolee tahi jos hänet saadaan elämään jäämään, niin tulee hän hourupäiseksi.

Aalto kävi tuhkanharmaaksi kasvoiltaan. Tuo tieto pisti kovin hänen rintaansa. Hän vapisi tuskasta toverinsa tähden.

— Hourupäiseksi? sopersi hän vapisevin huulin. Te ette saa puhua noin julmasti!

— No, no, nauroi insinööri, taputtaen häntä olkapäähän. Ette saa noin hämmästyä. Enhän ole kertonut teille vielä kaikkea mitä lääkäri sanoi.

— Mitähän hän vielä olisi osannut muuta sanoa-
kaan.

— Hän lausui vielä yhden mahdollisuuden, että to-
verinne voi parantua varsin terveeksi.

— Kunpa tapahtuisikin niin! toivoi Aalto sydä-
mensä pohjasta.

— Lääkäri kyllä arveli niin tapahtuvan, vaan sit-
te tarvitsee sairas mitä huolellisemman ja hellimmän
hoidon. Voisitteko te sitä toimittaa hänelle? kysyi in-
sinööri.

Aalto vastasi:

— Tulen tekemään kaiken voitavani, saadaksem-
me ystävämme jälleen terveeksi!

— Onko teillä myöskin varoja siihen? kysyi insi-
nööri.

— Jos ei minulla olekaan yksin varaa sitä teh-
dä, niin huomатkaa, että on monta henkeä vielä, jot-
ka odottavat yhtä kiihkeästi hänen voimistumastaan
kuin minäkin ja tulevat he silloin myöskin osaltaan
uhraamaan siihen, mikäli heidän varansa riittää.

Palvelijatar toi viiniä pöydälle. Insinööri kaatoi si-
tä laseihin.

— Juokaamme närnät lasit toverinne terveydeksi!

kehoitta hän Aaltoa.

Aalto seurasi tuota kehoitusta.

Seurasi hetken aikaa kestävä hiljaisuus, jonka aikana insinööri katsoi tarkasti puolilleen juodun viinilasins pohjaan juurikuin olisi siellä ollut hänellä jokin tärkeä kemiallinen seos. Äkkiä nosti hän siitä katseensa Aaltoon ja lausui:

— Eräistä syistä tahdon minä auttaa teitä, ett'ei toverinne tarvitse kuolla hoidon puutteessa, jos ei hän muutoin kuole. Kas tässä aluksi, tulkaa hakemaan lisää sitte kun loppuu!

Näin sanoen otti insinööri kirjoituspöytänsä laatikosta kaksi sadan markan seteliä ja antoi ne Aallolle.

— Hoitakaa hyvin häntä! käski hän. Älkää säästäkö rahoja! Olisi ehkä mukavinta, jos hankkisitte hänelle hoitajaksi nuoren, miellyttävän, helläkätisen naisen.

— Kiitoksia paljon, omasta ja toverieni puolesta! lausui Aalto. Minä koetan tehdä parastani, hankkiesani hänelle paratiisin, sairautensa aikana!

— Hyvä, minä luotan teihin! lausui insinööri ja alkoi astella edestakaisen pitkin työhuoneensa lattiaa. Äkkiä näytti hänen mieleensä muistuvan jotakin.

Hän seisahti Aallon eteen ja lausui;

— Sananen vielä. Älköön kukaan saako tietää, että rahat tulevat minulta. Antakaa näyttää sen siltä kuin ne olisivat teidän!

— Siinä on pieni vaikeus. Minua on tähän asti pidetty jotakuinkin köyhänä miehenä, jopa niinkin köyhänä, etten jaksa kaikkia pikkuvelkojani täsmälleen aina suorittaa, selitti Aalto, hieman punastuen, ja nyt, kun minulle ilmestyi rahaa vähän rohkeammin, antaisi se aihetta monenmoisiin epäluuloihin ja juorujuttuihin.

Insinööri mietti vähän aikaa. Sitten virkkoi hän:

— No jos asia on sellainen, niin voittehan läheisille tuttavillenne ilmoittaakin rahojen oikean tulolähteen, mutta ainoastaan pyhää vaitiolon lupausta vastaan? Voitteko luottaa tovereihinne?

— Voin! vastasi Aalto. En hetkeäkään voi epäillä toverieni rehellisyyttä.

— Hyvä!

Sitten insinööri kaatoi uudestaan lasit täyteen ja kehoitti Aaltoa kallistamaan sen pohjaan.

Noin ikäänkuin sivumennen, virkkoi hän:

— Jos teitä kiellettäisi kuulumasta työväenyhdis-

tykseen, niin tekisittekö työlakon, vai taipuisitteko eroamaan ykdistyksestänne?

Aalto katsoi pitkään insinööriin, päästäkseen selville, missä tarkoituksessa hän tuota kysyi, mutta mitään selvää ei hän saanut siihen, sillä insinöörin kasvot olivat kuin kipsikuvan kasvot. Niissä ei yksikään lihas värähtänyt.

— Kyllä! Me epäilemättä tahdomme taistella oikeutemme puolesta. Jos meitä aletaan liian kovin orjuudella piinata, niin silloin on meidän tietysti paras tarttua taisteluaseeseen. Me emme kuitenkaan käytä mitään julmaa asetta, joka verta janoisi. Meidän voimakkain aseemme on työlakko.

Taas katsahti Aalto insinööriin, nähdäkseen minä vaikutuksen hänen sanansa tekivät häneen, mutta mitään muutosta ei hän hänen kasvoissaan huomannut.

Puhe keskeytyi taaskin. Insinööri vihelteli hiljaa 30-vuotisen sodan marssin säveltä, rummuttaen sen tahtia sormillaan pöytään.

— Onko teillä enää mitään käskettävää? kysyi Aalto.

— Jaa . . . tuota . . . no . . . olkoon nyt tällä kertaa pu-

humatta loppu, vastasi insinööri.

Aalto otti hattunsa ja teki pois lähtöä.

Insinööri tuli saattamaan häntä ulos. Eteisessä tarttui hän hänen käteensä ja lausui:

— Vaikka mitä tulisikin, niin älkää sortuko. Seisokaa vankkana!

Aallosta tuntui, kuin olisi hänen äänensä värähdellyt tuota sanoessaan.

Insinööri pyörähti takaisin sisälle ja Aalto lähti astumaan työväen kasarmille tovereidensa luokse.

Kulkeissaan sinne, mietti hän insinöörin kummallista käytöstä. Hän mietti missä tarkoituksessa oli insinööri antanut hänelle nuo kaksisataa markkaa, hänen toverinsa hoitamista varten. Hän mietti, missä tarkoituksessa uteli hän häneltä, tekevätkö työläiset lakon, jos heidän yhdistymisvapauttaan käydään sortamaan. Hän mietti, mitä tarkotti tuo insinöörin lause: „Vaikka mitä tuleekin, niin älkää sortuko! Seisokaa vankkana!“

Kaikkea tuota hän mietti, mutta ei päässyt selville, mikä oli kaikkien noiden hänen sanojensa ja tuon hänen perin kummallisen käytöksensä tarkoitus. Kaikki ne olivat kuin arvoituksia hänen edessään.

Yht’äkkiä näytti hän päässeensä noiden arvoitusten perille, sillä hänen kasvonsa kirkastuivat ja hänen huulensa vetäytyivät onnelliseen hymyyn.

Puoliääneen lausui hän:

— Hän on meidän puolellamme. Hän on sosialisti. Hän harrastaa meidän parastamme.

Sitten alkoi hän yhä kiivaammin astella työväenkasarmia kohden.

Hän kiirehti täyttämään pyhää ja mieluista velvollisuuttaan, hankkia hoitoa konnantyön uhriksi joutuneelle, sairaalle toverille.

KUUDES LUKU.

Sairaanhoitajatar.

Samana päivänä, jolloin nuori parooni konnantyönsä tehtyä lähti pakomatkalle, astelivat päivällisajan jälkeen konttooripäällikkö Albert Waldén ja paroonin tytär Anna, asemalle päin.

Albert aikoi tänä päivänä pyytää vanhalta paroonilta Annan kättä. Hän luuli paroonin nyt siihen taipuvan, kun tohtori on käyttäytynyt sikamaisesti hänen veljeänsä kohtaan. Jos hän vielä saa veljensä lupautumaan siihen, että asiasta ei tule sen pitempiä seurauksia, niin olisi hän varma asiansa onnistumisesta. Sillä paroomi ei millään ehdoilla antaisi tulla maailman tiedoksi, että hänen poikansa on käyttäytynyt niin säädöttömästi. Hän on arka kunniastaan.

Noin ajatteli Albert ja puhui hän siihen suuntaan Annallekin, vaikka ei ihan niin suoraan.

Kun he olivat saapuneet lähelle asemahuonetta, kuului kimakka veturinvihellys. Juna saapui asemalle.

He istahtivat tienvarrella olevalle penkille.

Hetken aikaa siinä istuttuaan näkivät he asemal-

tapäin tulevan naisen, joka kädestä talutti pientä poikaa. Kun hän oli saapunut lähelle heitä, tuli Albert tuhkanharmaaksi kasvoiltaan.

— Lähdetään pois! änkötti hän, nousten ylös ja tarttuen Annan käteen.

— Mikä sinulle tuli, Albert? kysyi Anna. Sinähän vaalenet kuin lumi.

— Voin pahoin. . . Lähde pois! soperteli Albert.

He nousivat ylös penkiltä ja läksivät kiireesti astumaan tehtaan virkailijoiden asuntoja kohden.

Nainen, joka heidän jälessään talutti poikaa, huomasi sen. Hän otti lapsen syliinsä ja juoksi heidän jälkeensä.

Albert katsahti taaksensa ja näki hänen juoksevan. Siitä peljästyivät hän yhä enempi.

— Juostaan mekin! virkkoi hän, ottaen jo pari askelta tuimemmin.

Mutta Anna alkoi epäillä Albertin pahoinvoinnin syytä. Hän katsahti hänen kasvoihinsa. Ne olivat elottomat ja yhtä kalpeat yhä. Mutta jos kasvot olivatkin elottomat, niin silmät elivät sen sijaan niidenkin edestä. Anna näki, että hän tuon tuostakin katsahti heidän jälessään tulevaan naiseen, ja silloin oli kau-

hu luettavana hänen silmistään. Hän seisahtui ja pakoitti Albertinkin seisahtumaan.

— Juostaan, juostaan! kehoitti Albert yhä läähättäen.

— Mihin sinulla on sellainen kiire? kysyi Anna.

— Kuolen, jollen pian pääse kotiin.

— Elä nyt. Odotetaan tuota naista. Hän voi taluttaa sinua toisesta kädestä, niin joudumme pikemmin.

Tuota sanoessaan katsoi Anna tutkivasti Albertiin.

Albert ei kestänyt hänen katsettaan, vaan antoi katseensa pudota maahan. Heikko puna ilmestyi hänen poskilleen.

— Taidat sentään toipua, koska puna palaa poskillesi? kysyi Anna.

— Ehkä! vastasi Albert lyhyesti.

Samassa ehti nainen heidän luokseen.

Albert heitti häneen silmäniskuja, jotka kehoittivat häntä vaikenemaan.

Nainen katsahti ensin Annaan, sitten maahan. Kun hän jälleen loi silmänsä ylös, hohti niistä leimua-va katse, joka oli tähdätty Albertiin.

Tuota katsetta ei voi oikein sanoin selittää, mitä ne tulkitsivat. Siitä kuvastui vihaa, kostoja ja loukatun yl-

peyttä, mutta samalla näytti se rukoilevan surumieliseltä.

— Tuossa on poikasi! virko nainen, osoittaen sormellaan vieressään maassa olevaa poikaa, johon hän hänet sylistään oli pannut.

— Mi. . . mitä? . . . Kuka sinä olet? Oletko hullu? sopersi Albert.

— Kukako minä olen? Elä kysele, tiedäthän sen muutoinkin. . . tiedäthän, että minä olen. . . olen yksi sinun. . . sinun uhrisi. . . häväisty. . . petetty uhrisi, nyyhkytti Theolinda.

— Tule pois, Anna! Hän on hullu! virkkoi Albert.

— Ei, hän näyttää olevan täydellä järjellä, vastasi Anna.

Theolindalle sanoi hän:

— Puhukaa kaikki mitä on sydämellänne! Vai tahdotteko että minun pitää poistua?

Theolinda vastasi:

— Ei, kuunnelkaa minua vaan! Ken lienettekin, niin tahdon teitä varoittaa tämän miehen suhteen. Älkää uskoko hänen liverteleviä sanojaan rakkaudesta, joita hän kuiskuttelee teidän korviinne. Hän on kavalä kuin käärme. Armotta tallaa hän kunnianne ja

lempenne jalkojensa alle.

Theolinda purskahti itkuun.

— Anna, tuletko pois kanssani, vai et? kysyi Albert.

— En! vastasi Anna järkähtämättömällä ja peräänantamattomalla äänellä.

— Hyvästi sitten, vastasi Albert ja lähti astumaan asuntoonsa päin.

— Minkätähden olette tänne tulleet? kysyi Anna Theolindalta, Albertin poismentyä.

— Hyvä neiti! vastasi Theolinda. Sitä en oikein tiedä itsekään. Ehkäpä tulin isälle näyttämään poikaansa! Ehkäpä tulin vaatimaan hänelle isältä eläkettä, ettei hänen tarvitse olla kurjuudessa!

Anna katsoi pitkään ääneti häntä. Hän katsoi tarkkaan naisen silkinpehmeitä kiharoita, jotka pitkässä palmikossa riippuivat alas. Hän katseli naisen eläviä, mustia silmiä ja tuuheita kulmakarvoja. Hän katseli hänen solakkata vartaloaan ja hänen vaaleita kasvojaan, joissa ainoastaan heikko puna kuvastui. Nainen näytti hänen silmissänsä miellyttävältä.

— Tahdotteko tulla luokseni? kysyi hän.

— Kyllä mielelläni! Minulla ei ole väliä mihin minä menen. Mutta ken te oikeastaan olette? kysyi Theo-

linda.

— Minä olen näiden tehtaiden omistajan tytär, virkkoi Anna.

Sitten he yhdessä lähtivät astumaan tehtaanomistajan palatsille päin.

Kun he pääsivät sisälle Annan naiskammioon, käski Anna Theolindaa istumaan.

Theolinda totteli ja kiitti.

— Oletteko harjoittanut mitään ammattia? kysyi Anna.

— Olen ollut sairaanhoitajattarena kolme vuotta, vastasi Theolinda.

— Sairanhoitajattarena? Sepä on erittäin hyvä asia. Täällä on eräs pahasti loukkaantunut mies, joka tarvitsee hellää hoitoa. Ettekö voisi jäädä tänne hoitamaan häntä?

— Kyllä! Minulla ei ole kotia, ei mitään. Olenkin iloinen saadessani jäädä tänne, vaikkapa vaan vähäksikin aikaa.

Kumpikin olivat he ääneti. Pieni poika yksin leikki lelujensa kanssa, joita Anna hänelle antoi.

Anna otti pojan syliinsä ja silitti hänen kiharaista päätänsä.

— Tämähkö on siis Albertin poika? kysyi hän.

— Niin, vastasi Theolinda.

Annan teki mieli pyytää Theolindaa kertomaan enempi elämänsä vaiheista, mutta hän ei uskaltanut sitä tehdä, kun pelkäsi Theolindan pahastuvan siitä.

He lähtivät yhdessä työväenkasarmille, Vilhon luokse.

Kun he saapuivat sisään Vilhon asuntoon, näkivät he Aallon istuvan vuoteen vieressä, kasvot käsiin kät-kettynä.

— Minä tuon teille sairaanhoitajattaren, sanoi Anna Aallolle.

Aalto katsoi pitkään Theolindaa.

— Hoidatteko hyvin häntä? kysyi hän.

— Koetan tehdä parhaan vointini mukaan! vastasi Theolinda hymyillen.

Anna näki hänen ensi kertaa hymyilevän. Hän oli Annan mielestä kaunis hymyillessään.

— Saanko nimeltänsä tietää sen, joka on määrätty minun hoidettavakseni? kysyi Theolinda.

— Hänen nimensä on Vilho Kalliosaari, virkkoi Aalto.

Tuohon lisäsi vielä hiljaa Anna:

— Hän on Albertin veli.

Se näytti tekevän Theolindaan pahan vaikutuksen. Heikko puna, joka oli hänen poskipäillään, katosi pois ja hymy kuoli huulille.

Mutta sitä ei kestänyt kauvan aikaa. Jälleen nousi puna, ehkäpä entista helakampi hänen poskilleen ja hymy ilmestyi jälleen hänen huulilleen. Hän nyökkäsi herttaisesti päättään Annalle ja Aallolle.

— Voitte huoletta jättää hänet minun hoitooni, sanoi hän.

Kun Anna ja Aalto olivat poistuneet, katseli Theolinda kauan Vilhon verenvuodosta vaaleaksi käyneitä kasvoja. Ne muistuttivat hänelle niin läheisesti Albertia.

Hän otti lattialla leikkivän pojan syliinsä ja puserti häntä rauhattomasti sykkivää sydäntänsä vasten.

* *

*

Kun Albert jätti Annan ja Theolindan kanssa kahden, tunsu hän, että hänen välinsä silloin rikkoutui Annan kanssa ainiaaksi.

Hän astui suoraan konttoriin. Siellä ei ollut ketään; kirjanpitäjät eivät olleet vielä tulleet päivällisel-

tä.

Hän istahti kirjoituspöytänsä ääreen ja mietti elämänsä ongelmia. Mitä lieene hän miettinytkään, mutta ne eivät olleet rauhallisia mielteitä, sillä hänen kasvojensa muodot vaihteli ankarasti. Toisella kertaa olivat ne vaaleat toisella kerran taas tummanpunaiset.

Äkkiä nousi hän ylös tuolilta ja astui kassakaapin luo. Hän avasi sen ja pisti kuumeentapaisella kiireellä kaikki siellä löytyvät setelirahat taskuihinsa. Sitten sulki hän kaapin oven ja pisti avaimen taskuunsa jälleen. Sen jälkeen hän juoksi ulos. Rappujen edessä hän hetken seisahti epäröivän näköisena. Mutta sitten suuntasi hän askeleensa omaa asuntoansa kohden. Kun hän pääsi kosken lähetyville, otti hän kassakaapin avaimen taskustaan ja heitti sen koskeen.

Kotonaan hän myöskin puhdisti kaikki rahavarat taskuunsa. Sitten hän lähti asemalle päin.

Sinne mennessään tuli häntä vastaan Anna, joka palasi työväenkasarmista. Kumpikaan eivät he puhuneet toisilleen ainoatakaan sanaa.

Kun Anna oli astunut pari askelta Albertin sivuilta, seisahtui hän ja kääntyi katsomaan Albertin jäl-

keen.

Kauvan katsoi hän vielä sittenkin hänen jälkeensä kun hän jo oli kadonnut hänen näkyvistään.

Hänen silmiinsä nousi kyynel ja rinnasta tunkihe ulos kumea huokaus.

Hän alkoi jälleen astumaan isänsä palatsia kohden.

— — — — —
Mutta hänen astellessaan tietä myöten, ravisteli syksyn tuuli tuon tien varrella kasvavista puista alas tielle hallan kellastuttamia lehtiä, jotka hiljaa kahisivat toisiansa vastaan, tietä kulkijan jalan niitä liikuttellessa.

—————

SEITSEMÄS LUKU.

Työlakko.

Koleana valkeni maaliskuun ensimmäinen päivä. Pakkanen purevara viimeksi teki ulkona olon melkein sietämättömäksi.

Tohtori oli aikoja sitten palannut karkumatkaltansa kotiin, mutta konttoripäällikkö oli sen sijaan lähtenyt karkumatkalle, vieden useita tuhansia markkoja liikkeen varoja mennessään. Häntä otsittiin innokkaasti, vaan hän pysyi, kaikista etsimisistä huolimatta, salaisessa kätköpaikassaan.

Työväki sai rauhassa pitää kokouksiansa. Ketään siitä ei rangeistu, eikä edes nuhdeltukaan. Näytti siltä, kuin olisi isännistö ummistanut silmänsä työntekijöidensä edistyspyrinnöille. Mutta niin ei ollut asian laita. Salassa valmistettiin ankaraa iskua, joka pantaisiin täytäntöön heti, kun kuohuksien joutuneet miehet työväestön keskuudessa oli ehtinyt lamaantua, asettua normaali-tilaansa. Tuon iskun piti kerrassaan musertaa koko työväestön vapautumispyrinnöt. Sen piti kerrassaan tukahduttaa työntekijöiden mielistä kaikki nuo heidän „tuulesta tempaamansa aatteet.“

Maaliskuun ensimmäisenä päivänä 189*, kutsui isännistö työläiset kokoon konttorihuoneuston eteen, heti kun aamiaistunti oli loppunut.

Ykdeksän aikaan täyttikin laaja, satoihin nouseva työläisjoukko, konttoorirakennuksen pihamaan.

Joillakuilla etevimmillä henkilöillä, tuossa työväestön joukossa, oli jonkinlainen vaisto siitä, mitä varten tähän oli kokoonnuttu. He tunsivat, että nyt alkaa heidän vapautensa sortaminen.

Ison aikaa he siinä saivat odottaa, tupakoiden ja keskustellen. Vihdoin aukeni konttoorin kaksoisovet. Rappusille saapui parooni, tohtori ja muutamia heidän uskollisia kätyreitään, pikkupomoja.

Kaikki näyttivät he olevan niin juhlallisia naamaltaan, kuin olisivat he tulleet viettämään jumalien hautauspäivää.

Tohtori otti nenäliinan taskustaan ja pyyhki rillinsä kuivaksi. Sitten alkoi hän puhumaan:

— Työmiehet! Jokainen teistä tietää, miten tärkeä on nykyaika jokaiselle Suomen kansalaiselle. Jokainen teistä tietää, mitkä vaarat uhkaa jokaista meitä aineellisesti. Mutta meidän täytyy nousta kaikkien vastustamaan noita varoja. Meidän täytyy yhtyä yh-

teen, niin rikkaan kuin köyhänkin, niin ylhäisen kuin alhaisenkin, taistelemaan meidän yhteistä vihollistamme vastaan. Me emme saa hajota nyt tällä hetkellä, eri seuroihin ja eri yhdistyksiin. Me emme saa tällä tärkeällä hetkellä käydä mitään puoluesotaa keskenämme. Ei! Meidän tulee olla yksi, jakamatoin Suomen kansa. Me emme saa olla omia kansalaisiamme kohtaan vihamielisiä.

— Koska näin on asiat, olemme me pakoitetut lakauttamaan teidän yhdistyksenne, koska se kasvat-
taa vihaa teidän sydämissänne, niitä kohtaan, joille Jumala on uskonut useamman leiviskän tavarataan kuin teille. Ne, jotka luopuvat yhdistyksestä, saavat pitää paikkansa tehtaassa, mutta ne, jotka vastustel-
levat, saavat lähteä uusia työpaikkoja etsimään, — jos niitä lienee saatavissa. Mutta jos niin käy, että te kaikki tahdotte olla tottelemattomia käskyllemme niin voimme me kaikkikin teidät eroittaa pois työs-
tänne. Meillä ei ole mitään miehien tarvetta, sillä ei ole tullut mitään suurempia tilauksia. Kaikki työ, mi-
tä talven kuluessa on tehty, on ainoastaan tullut va-
rastoon seisomaan.

— Me emme siis näin ollen, tarvitse yhtään miestä

palveluksessamme, mutta niinkuin äsken jo huomautin, tahdomme me rauhaa ja sovintoa kaiken Suomen kansan kesken, että se olisi voimakkaampi torjumaan ulkoapäin tulevia hyökkäyksiä. Sentähden olemme taipuvaisia pitämään teidät työssämme. Mutta teidän tulee myöskin puoleltanne osoittaa meille kiitollisuutta, tottelemalla tahtoamme ja luopumalla pois yhdistyksestänne.

— Niin, nyt jätämme tämän asian teidän ratkaistavaksenne. Emme tahdo pakoittaa teitä; annamme teille täyden vapauden ratkaista tämä kysymys niinkuin itse tahdotte. Ratkaiskaa se itsellenne joko hyödyksi tai vahingoksi! Itse puolestamme vaan kerran vielä varoitamme teitä: Ajatelkaa mitä teette! Aika on vakava. Hyvästi!

Näin sanoen poistuivat molemmat paroonit, sekä heidän uskolliset kätyrinsä. Konttoorin kaksoisovet sulkeutuivat heidän jälkeensä.

Työmiehet olivat niin hämmästyksissään tuosta ilmoituksesta, ett'eivät he isoon aikaan osanneet puhua mitään. Ajatuksia sen sijaan risteili enempi aivoissa.

— Jos tuo on totta, että työtä on tehty ainoastaan

varastoon ja että työläisiä emyöntyä noiden herrojen esitykseen, niin häpeällistä kuin se onkin. Mutta jos se on valhetta, niin silloin olisi paras panna kovaa vastaan toinen kova. Mutta mistäpä sitä tietää, onko se valhetta vai onko se totta. Kunpa olisikin joku joka sanoisi heille asian oikean laidan! Vaan kukapa sitä tekisi! Ne, jotka ovat päässeet vähän parempaan asemaan kuin työmiehen, eivät tahdo, eivätkä uskallakaan tehdä mitään työväestön eduksi. Päinvastoin ovat he rahavallan uskollisia, innokkaita käytyrejä, työmiesten sortamisessa. Ja työmies ei taas koskaan pääse tarkastamaan liikkeen kirjoja. Niin muodoin voidaan työmiehiä vetää nenästä miten paljon vaan herroja vetäjiä haluttaa.

Tuohon suuntaan kulki ajatukset työläisten aivoissa.

Yhä vallitsi hiljaisuus kuin olisi ukon nuoli iskenyt koko tuon raatajajoukon tiedottomaksi.

Silloin kaikui taas yht'äkkiä tuo Aalto Suomen heidän kirkas ääni.

— Toverit!

Kaikki katsahtivat kysyvinä puhujaan. Olisiko hänellä jokin neuvo, jokin kekseliäs tuuma, joka pelas-

taisi heidät tästä pälkähästä, joka pelastaisi heidät tuosta häpeällisestä tehtävästä: nöyrästä kaulan kumartamisesta ja sokeasta tottelemisesta mammonan palvelijoille: paroonille ja hänen pojalleen, sekä heidän käyreileen? Kun he kuulivat tuon heleän „toverit“, oli kuin toivon säde olisi singahtanut heidän sydämiinsä.

— Toverit! puhui Aalto. Te kuulitte äsken mitä halpamaisemman ja kieremmän puheen, kuin koskaan on ihmisen suusta lähtenyt. Meille huudettiin tuossa puheessa, että koko Suomen kansaa uhkaa vaara ja että meidän tulee sitä näiden herrojen kanssa torjua. Meille sanottiin, että koko Suomen kansan vapaus on vaarassa, että Suomen kansan vapautta tahdotaan sortaa. Mutta samalla kun meille tuota ilmoitettiin, niin ieiltä itseltämme uhattiin riistää vapaus ja se uhattiin *nälkäkuolemalla*. Se oli yhtä paljo kuin olisi sanottu: „Ellette tanssi meidän pilliemme mukaan, ellette kumarra kaulaanne maahan meidän edessämme, ellette tahdo taipua orjaksemme, niin täytyy teidän kuolla nälkään“. Ja tuon meidän vapautemme tahtoisi riistää *omat kansalaisemme*. Tuo noin, on sitä herrojen politiikkaa.

— Jos noiden herrojen vapautta uhkaa jokin vaara, niin silloin ovat he valmiit huutamaan koko maailmalle, että heitä tahdotaan kahlehtia, että heitä rasi-tetaan orjuudella. Mutta samalla, kun he tuota maailmalle julistavat, samalla ovat he valmiit sortamaan niiden vapautta, joiden ylitse heillä on vähänkin valtaa. Ja niitä, jotka eivät hyvin tanssi näiden herrojen pillinsoiton jälkeen, sanovat he isänmaan pettureiksi. Mutta asia on aivan päin vastainen. Nämä herrat itse ovat valmiit, muutamien kultakolikoiden edestä myymään isänmaansa ja samaten kansan ovat he valmiit kullan edestä tekemään orjaksi. Kas siinä näiden herrojen kehuttu isänmaallisuus ja kansan rakkaus. Siinä se kehuttu, vapaus, jonka he saarnaavat meille tulevan, jos kotimaiset miehet ovat meillä hallituksessa, jos meillä on meidän perustuslakimme ehjänä.

— Me emme tiedä, mitä meillä on odotettavissa niiltä miehiltä, joita nämä herrat kutsuvat viholli-siksensa, mutta sen tiedämme, että *meidän kansalai-semme* ovat valmiit sortamaan meidän vapauttam-me, ovat valmiit riistämään meidät paljaiksi.

— Mutta me emme saa antaa riistää vapauttam-me, sitä pientä murua, mikä meillä vapaudesta on-

kin! Me emme saa ruveta kahleitamme suutelemaan, joilla he ovat meidät kytkeneet. Ei! Meidän täytyy taistella vapautemme sortoa vastaan!

Hän pysähtyi vähäksi aikaa ja pyyhki hikeä otsaltaan. Henkeänsä pidätellen kuunteli häntä työläisjoukko.

— Kun katselemme luontoa, niin näemme, miten kaikki siellä pyrkii vapauteen, jatkoi Aalto. Keväällä esimerkiksi näette, miten virrat, kosket, joet ja jäävet purkavat pois talven heille takomaa kahleet: jääpeitteensä. Ne murtavat nuo kahleensa rikki ja raivaavat itsellensä tietä vapauteen. Ruoho maan sisästä ponnistaa heikkoa varttaan vapauteen. Jos otamme pienen perhon käteemme, niin näemme miten se taistelee vapautensa puolesta. Jos otamme vapaudessa olevan linnun ja suljemme sen häkkiin, ja vaikka sitä syöttelisimme minkälaisilla herkuilla tahansa ja vaalisimme kuinka hellästi tahansa, niin sittenkin vaihtaisi se nuo herkut ja tuon hellän hoidon kultaiseen vapauteensa.

— Kun luontokin, kun metsän pedotkin, kun pienet ilman lintusetkin näin taastelevat vapautensa puolesta, niin mekö ihmiset silloin, me, joita kutsu-

taan *luonnonherroiksi*, tyytyisimme suutelemaan orjuutemme kahleita? Ei suinkaan! Jos meiltä tahdotaan riistää vapaus, niin me tahdomme taistella sen puolesta. Jos emme muutoin saa pitää tätä pientä vapauttamme, niin meidän täytyy tarttua tuohon meidän ainoaan taistelu-aseeseemme — *työlakkoon*.

Raikuvat „hyvä“-huudot sai puhuja palkaksensa. Yksiauielisesti hyväksyivät he kaikki tuon hänen puheensa.

Sen jälkeen alkoi työorjaan joukkue hiljalleen kulkea tehtaalle päin, sulkeutuakseen sen kolkkojen muurien sisään kuin pahantekijät vankilaansa.

* *

*

Kun kaikki työläiset olivat ehtineet koneiden ääreen ja hetken aikaa työtä uurastaneet, tuli työnjohtaja Sahlberg tehtaaseen. Hänellä oli kädessään valkea paperiarkki. Ensimmäiselle miehelle, joka seisoi lähinnä ovenpieltä koneensa ääressä, ojensi hän sen, lausuen hyvin mahtipontisella äänellä, mikä on omi-
tuista ylvästeleville pomomiehille:

— Kirjoita nimesi siihen!

Mies katsahti paperiin. Siihen oli kirjoitettu selväl-

lä käsialalla seuraava sepustus:

„Allekirjoittaneet

sitoutuvat täten noudattamaan seuraavat, alempana mainitut määräykset:

1:si) että eivät yhdy jäseneksi minkäänlaiseen yhdistykseen tahi seuraan, ellei isännistö anna siihen erityistä lupaansa;

2:si) että jos ovatkin jäsenenä jossakin yhdistyksessä tahi seurassa, heti pitävät itsensä eroitettuna siitä (tahi niistä), tähän paperiin nimensä kirjoitettuaan;

3:si) että eivät tilaa, eivätkä lue muita sanomalehtiä kuin niitä, jotka isännistö katsoo työväestön henkisiä tarpeita täysin tyydyttäviksi (jotka lehdet erityisillä ilmoituksilla tiedoksi annetaan);

4:si) että nöyrästi ja rehellisesti tottelevat kaikkia isännistön ja päällysmiesten antamia käskyjä ja määräyksiä; ja

5:si) että jos joku joukosta rikkoisi näitä määräyksiä vastaan, heti ilmoittaisivat siitä isännistölle tahi jollekulle päällysmiehistään.

Rautakoskella 1 p:nä maaliskuuta 189*.“

Ja sitten seurasi nimien viivoitetut tilat.

— No, no. Pane, pane vaan nimesi! kehoitta Sahlberg.

— Häpee vähän! vastasi mies. Luuletko minun tekeviin mitään orjakontrahteja?

— Jaa'ah, pois joudut työpaikastasi, se on varma! virkkoi Sahlberg, pistäen miehen nimen ylös muistikirjaansa.

— Elä sinä huolehdi minun työpaikastani, vastasi mies. Pidä vaan varasi, ettet itse keikahda!

Sahlberg riensi toisen miehen luokse ja heitti paperin samaten hänen eteensä, sekä käski hänen kirjoittamaan nimensä sen alle, työpaikkansa menettämisen uhalla.

— Minkäslainen kontrahti se sitten onkaan, kun siihen niin kovilla uhkauksilla nimiä kerätään? kysyi mies. Lukekaahan minulle se! Minä en itse osaa kirjoitusta lukea.

Se oli mieluinen ilmoitus Sahlbergille. Hän päätti käyttää tässä jesuiittamaista kavaluuttaan avuksi.

— Se nyt on sellainen lupaus, virkkoi hän, että ette kiroile, ettekä röyhkeästi vastusta esimiehiänne ja muutoinkin harrastatte yleistä sivistystä.

— No, kirjoittakaa vaan minun nimeni sitten. Itse

en osaa kirjoittaa.

Sahlberg kirjoitti miehen nimen, jonka perään miehen täytyi kuitenkin itse panna puumerkkinsä.

Sitten jatkoi Sahlberg matkaansa. Toiset kirjoittivat nimensä, toiset taas työnsivät sen halveksien luotaan. Enimmäkseen nuo kirjoittajat olivat perheellisiä miehiä.

Etevimmät miehet työväestössä tiesivät hyvin, että tuolla nimienkeräyksellä tahdottiin kylvää eripuraisuutta työväestön keskuuteen; sillä tietysti ne, jotka piirsivät nimensä tuohon paperiin, ehdottomasti seurasivat siinä määrättyjä ehtoja.

Tämä sai kuohumaan niiden mielet, jotka eivät olleet tuohon paperiin nimeänsä piirtäneet.

olisi kai onnekseen saanut listansa, useilla nimillä varustettuna, viedä isännilleen, kuin sodasta palaa-va sotilas saaliinsa, mutta hänen oma hävyttömyytensä, jonka hän liian varomattomasti pani toimeen, esti häntä tuosta hänen mieluisesta tehtävästään.

Hän ehti kiertomatkillaan erään 15-vuotiaan pojan luo ja vaati hänen kirjoittamaan nimensä paperiin, mutta poikapa ei kirjoittanutkaan. Silloin Sahlberg kohotti kätensä ja antoi pojalle tuiman korva-

puustin. Miehet keräytyivät heidän ympärilleen.

— Menkää töihinne saatanan aasit! kiljui Sahlberg, töyttäen toisia rintaan nytkillään.

Tuo suututti miehiä.

Joku huusi joukosta, että Sahlberg olisi vietävä ulos tehtaasta.

Silloin tarttui useat työläiset kiini Sahlberg'iin ja nostivat hänet hartioilleen, sekä alkoivat suurella melulla viedä ulos häntä. Sahlberg kirosi ja kiljui, potki ja puri, mutta se ei auttanut — ulos täytyi hänen mennä.

Eräs miehistä tempasi tuon orjakontrahdin hänen kädestään ja repi sen pieniksi palasiksi. Tekoa seurasi raikuvat „hyvä“-huudot.

Toisessa tehtaassa sattui joku näkemään kun Sahlberg'ia ulos vietiin. Hän ilmoitti sen tovereilleen. Silloin jättivät kaikki työläiset työnsä ja kiirehtivät samaan joukkoon. Pian oli tuo joukko satoihin nouseva.

Kun he ehtivät järven jälle, valtasi Sahlberg'in hirveä pelko: Jos he panevat hänet avantoon! Hän ei enään potkinut, ei pureksinut, eikä haukkunut. Hän rukoili.

Kun tuo joukko jo oli kulkenut ison matkaa jär-

ven jäätä, laskivat he Sahlberg'in irti jäälle. Kuin ukon nuoli riensi hän karkuun, työläisjoukon pilkkanaurujen kaikuessa.

Sen jälkeen lähtivät työläiset asian johdosta pitämään kokousta. He olivat jo onneksi saaneet yhdistyksellensä kokoushuoneen. Se tosin oli vanha, ahdas, puutteellinen ja ränsistynyt, mutta oli sekin parempi kuin ilman. Heillä kyllä oli hommassa uudempi, uljaampi, suurempi ja muutoinkin ajanmukaisempi talo. Mutta koska se ei ollut vielä valmistunut, saivat he tyytyä tämän vanhan talon tarjoamiin etuihin.

Tähänpä he nytkin askeleensa johtivat. Päästyään tuon talonsa sisään, tuntui heistä olo siellä turvalliselta, juurikuin olisivat he sodan aikana päässeet suojaan vahvaan, valloittamattomaan linnoitukseen.

Monta kovaa sanaa siellä lausuttiin herrojen vapauden sortoa vastaan.

Kun useita puhevuoroja oli käytetty, laadittiin isännistölle julistus, jossa työläiset vaativat täydellistä yhdistymis- ja kokoontumisvapautta, sekä vapautta lukea ja tilata, mitä lehtiä ja kirjallisuutta kukin itse tahtoo ja parhaaksensa näkee.

Tähän allekirjoitusta paroonilta ja tohtorilta valit-

tiin viisimiehinen toimikunta vaatimaan.

Kun he lähtivät konttoorirakennukselle, seurasi koko työläisjoukko heitä, jääden rakennuksen pihaan odottamaan heidän palaustansa.

He saapuivat konttooriin. Kaikkien kirjurién silmät muljotti kysyvästi ja samalla pelokkaasti heihin.

Ison aikaa saivat he odottaa parooneja, ennenkuin heitä kuului tulevaksi konttooriin. Vihdoin kuitenkin tuli tohtori konttooriin. Hän ei näyttänyt oleviansa sen näköinenkään, että hän olisi mitään tienyt Sahlberg'in uloskantamisesta tehtaasta, eikä siitä, että kaikki työläiset odottivat konttoorin edustalla.

— Noh, mikä asianne! kysyi hän huolettoman näköisenä, avaten paperossikotelonsa ja pistäen tupakaksi.

— Olkaa hyvä ja lukekaa! vastasi Aalto, asettaen tohtorin nenän alle paperin, jossa heidän vaatimuksensa esitettiin.

— Hävetkää tuollaisia papereita minulle tuodesanne! virkkoi tohtori, luettuaan tuon paperin. Jos ei teillä ole parempia asioita, niin menkää ulos!

— Herra tohtori! vastasi Aalto, käyden totiseksi. Te ette siis tahdo myöntyä tuossa paperissa oleviin vaa-

timuksiin?

— En! kielsi jyrkästi tohtori. Minä en tahdo ottaa kuuleviin korviinikaan tuollaisia vaatimuksia.

— Rohkenen huomauttaa herra tohtorille seuraavaa: Jos ette te suostu noihin kohtuullisiin ja ihmisellisiin vaatimuksiin, niin siitä saatte olla varmat, että yleinen työlakko on syntyvä täällä. Työläisten miellet ovat kiihoittuneet. Heidän kärsivällisyytensä, jota te olette äärimmäisyyteen asti koetellut, on nyt loppunut. Jos katsotte ulos akkunasta, niin näette miten he kärsimättömän näköisinä kireässä pakkasessa odottavat meidän palaustamme, saadaksensa tietää minkälaisen päätöksen te olette heidän vaatimustensa suhteen tehnyt. Sentähden: elkää antako nyt kevytmielistä päätöstä asiallemme, elkääkää antako kevytmielisten lauseiden päästä huuliltanne. Minä lopuksi muistutan teitä omista sanoistanne, jotka hetki sitte taaksepäin meille lausuite: Ajatelkaa mitä teette! Aika on vakava.

Ja tohtori näyttikin ajattelevan. Hän astui kauan aikaa pitkin konttoorin lattiata, pää hieman kumarassa ja toisella kädellään partaansa sivellen. Sitten astui hän ulos konttoorista toisiin huoneisiin. Luultavasti

hän meni keskustelemaan asiasta isänsä, vanhan paroonin kanssa.

Kauan viipyi hän sielläkin. Luultavasti siellä asiaa pohdittiin sinne ja tänne.

Kun hän tuli jälleen konttooriin, asteli hän taaskin ajattelevan näköisenä pitkin lattiaa.

Vihdoin asettui hän miesten eteen ja lausui:

— *Menkää helvettiin!*

Tuon lausui hän niin suurella äänenpainolla, että kirjurit peljästyneenä hypähtivät pari tuumaa korkealle tuoliltaan.

Aalto vetäsi huulensa omituiseen hymyyn, jonka tarkoitusta on mahdotoin kuvailla.

— Ette siis tahdo olla minkäänlaisessa tekemisessä noiden työntekijöiden esitettyjen vaatimusten kanssa? kysyi Aalto.

— Mikä kysyjä te olette? ärähti tohtori. Me emme tahdo olla teidän kanssanne missään tekemisissä. Riitaisuudet selvitämme työntekijöidemme kanssa. Te saatte mennä helvettiin!

— Herra tohtori! Äsken jo varoitin teitä tekemästä kevytmielistä päätöstä. Muistutan teitä vielä kerran: Jos ette nyt kirjoita nimeänne paperin alle jossa vaa-

timuksemme ovat esitetyt, *tulette sen kerran kummin-kin tekemään*. Sentähden on parempi sekä teille, että työntekijöillenne, että sen teette nyt, ennenkuin saatte *yleisen lakon* toimeen.

— Ettekö jo ole kuullut, mihin olen teitä parikin kertaa käskenyt menemään? virkkoi tohtori.

— Minä ummistan korvani hävyttömyyksille! vastasi Aalto. Minä puhun vaan asiat niin järjellisesti kuin suinkin voin!

— Ulos täältä, pois! kiljui tohtori, kohottaen kätensä miehiin päin.

Miehet näkivät, että ei voinut tällä kertaa tulla tohtorin kanssa järjellinen puhe kysymykseenkään. He lähtivät ulos.

Työläisjoukko, joka kärsimättömästi odotti heitä, oikein nyt henkeänsä pidättäen odotti saavansa kuulla, minkälaisen kohtelun alaiseksi heidän vaatimuksensa oli joutunut. Mutta vielläkään eivät he saaneet mitään tietoa. Vasta kun olivat päässeet omalle talolensa, ilmoitti Aalto heille isännistön mielipiteet vaatimuksen suhteen. Kiivaila vihan purkauksilla otettiin se vastaan.

Kaikki olivat yksimieliset siitä, että kukaan ei ryh-

dy työhön, ennenkuin heidän vaatimuksensa on täytetty.

Työväki oli alkanut taistelunsa, kalliimman omaisuutensa: vapauden ja ihmisyyden puolesta.

Tehtaan jyskivät väkivasarat ja huimasti pyörivät koneet, seisoivat hiljaa, liikkumattomana ja koko tehdas oli autio ja eloton kuin jokin asumattomaksi jätetty vanhan ajan jylheä luostari.

Työlakko oli alkanut.

Työnritarit olivat lähteneet valloitusretkellensä.

KAHDEKSAS LUKU.

Myrsky asettuu.

Lakko oli kestänyt jo lähes kuukauden. Sitkeä oli vastarinta rahavallan puolelta. Monen rinnan täytti jo epäily tuossa työnritarien taistelevassa armeijassa. Moni jo nöyränä, armoa rukoillen, polvistui sortajansa jalkain juureen.

Paljon saatiin kärsiä. Varat olivat jo loppuneet. Nälkä uhkasi peloittavana hirviönä musertaa heidät. Paljon he tosin saivat apua koko maan itsetietoisuuteen heränneeltä köyhälistöltä, mutta se oli kuitenkin riittämätöin. Heitä oli niin paljon.

Aalto oli jo kutsunut kokoon kaikki lakkolaiset, keskustelemaan antaudutaanko sortajan vallan alle, antaudutaanko orjiksi, vai vieläkö jatketaan taistelua.

Hän valmisti puhetta, jonka hän aikot pitää tovereilleen, puhetta, jossa hän kehoitti viimeiseen asti taistelemaan tovereita ihmisyytensä puolesta.

Juuri hänen sitä tehdessään, aukeni ovi ja insinöörin palvelijatar astui sisään.

— Insinööri kutsui teitä luoksensa.

Aalto lähti astumaan insinöörin rakennusta kohden.

Tuhansia ajatuksia risteili hänen aivoissaan.

Kun hän saapui insinöörin luo, tervehti insinööri häntä sydämellisesti.

— Onko lakko kohta lopussa? kysyi hän.

— En tiedä, vastasi Aalto. Epäilys tunkentuu useamman rintaan. Varamme ovat lopussa. Nälkä on vastustajaimme liittolaisena. Kohta alkaa kokous, jossa ratkaistaan, jatketaanko lakkoa vai antaudutaanko sortajain vallan alle.

— Mutta jos te nyt antaudutte, niin silloin on teidän vastustusvoimanne kauaksi aikaa murrettu ja orjuuden kahleet on kauan painava rintojanne. Minä vieläkin kerran kehoitan teitä: Elkkää sortuko!

— Niinpä kyllä. Mutta nälkää vastaan taistelemisen ei ole leikintekoa.

— Sen kyllä uskon, virkkoi insinööri ja katsoi pitkään terävästi Aaltoa. Äkkiä lausui hän, liikutuksesta väräjäväällä äänellä:

— Minä kaikesta sydämestäni harrastan kansan hyvinvointia ja sen vapautta! Minulla on varaa, minä olen auttava teitä! Ottakaa vastaan mitä teille tar-

joan!

Hän otti kirjoituspöytänsä laatikosta viisisataa markkaa ja antoi sen Aallolle.

— Ei ole luonani tämän enempää tällä kertaa, sanoi hän, mutta minä pian laitan uutta! Paljon ette enään apua tarvitsekaan, sillä lakko ei enään voi kestää kauan. Hiljattain on tullut suuria tilauksia ja vanhojakin vielä on paljon valmistamatta. Isännistö olisi halukas jo taipumaan sovintoon, mutta ylpeys pidättää heitä siitä. He vartovat vielä teidän murtumistanne. Mutta elkää murtuko! Taistelkaa vielä vähän aikaa, niin voitto on teidän! Pian murtuu sortajainne vastustusvoima!

Aalto kaikesta sydämestään kiitteli itsensä ja tovereidensa puolesta insinööriä.

Kun hän oli poislähdössä, virkkoi insinööri vielä:

— Minä pyydän, että ette millään ehdoilla ilmaise kenellekään sitä, että *minä* olen auttanut teitä ja että *minä* olen ilmoittanut teille isännistön heikon vastustusvoiman! Minä tosin kohta otan eroni liikkeen palveluksesta, mutta en tahtoisi sitä ennen joutua isännistön kanssa minkäänlaisiin rettelöihin. Tahtoisin erota kunnialla heistä!

— Minä tulen pitämään kaikki salassa! vastasi Aalto ja kiirehti ulos.

Kun hän saapui tielle, joka johti „Työväentalolle“, ei hän enään taipunut kävelemään — hän juoksi, juoksi viemään ilosanomaa tovereille.

Hänen sydämensä oli nyt niin kevyt ja hänen mielensä iloinen.

Kun hän pääsi tovereittensa luokse, ei hän heti ilmoittanut tuota ilosanomaa. Hän aikoi koetella heitä.

— Oletteko päättäneet jatkaa lakkoa vielä, vai joko antaudutaan sortajain valtaan? kysyi hän.

— Ei sorruta! kuului huutoja nseamman suusta.

— Parempiko sitten kuolla nälkään? kuului katke-
ra huomautus toisilta.

— Ehkä sekin on parempi kuin ijankaikkisesti kärsiä nöyryyttävää, katkeraa orjuutta!

Nyt ei Aalto enään voinut itseänsä pidättää.

Hän lausui:

— Toverit! Heittäkää pois mielestänne kaikki synkät aatokset! Heittäkää pois aatokset nälkäkuolemasta ja orjuudesta! Kumpikaan niistä ei voi voittaa meitä. Olemme saaneet liittolaisen, joka estää meitä sortumasta. Kas tässä (hän heilutti setelitukkoa ilmassa),

tässä on aluksi, kohta saamme lisää.

— Veljet! Me emme koskaan saa antautua sortajain vallan alle! Jos me aina viimeiseen asti taistelemme horjumatta, niin meidän on voitto! Meidän puolellamme on totuus, sitä ei voi mikään voittaa! Joskus kyllä silmiimme näyttää siltä, kuin vääräys saisi voiton. Mutta jos emme me siitä horjahda, vaan pelkäämättä yhä taistelemme, niin voitto kerran — toisesti — on meidän; voitto ihmisyyden ja veljeyden! Meitä ei voi muut voittaa, jos emme itse *anna* itseämme voittaa. Mutta jos me tahdomme, niin me voitamme kaikki, me voitamme valtakunnat, me voitamme maailman!

Työläisjoukko puhkesi sydäimestä lähteviin „hyvä“-huutoihin.

— Sano meille, kuka on tuo meidän hyväntekijämme? pyysivät useat kiihkeästi.

— Sitä minun on kielletty ilmoittamasta teille vielä. Ehkä joskus saatte sen tietää! vastasi Aalto.

Joidenkuiden aivoihin heti lensi ajatus, että tuo hyväntekijä, tuo heidän auttajansa ei voi olla kukaan muu kuin insinööri. Hänhän se oli, joka ei milloinkaan ollut pahaa sanaa työmiehille sanonut, eikä ty-

lysti heitä kohdellut, vaan aina ollut heitä kohtaan hyvä kuin isä lapsilleen.

Toiset arvelivat tuon hyväntekijän olevan Annan.

Mutta olipa hän kuka hyvänsä, niin hartaat kiitokset käskivät he Aaltoa hänelle, heidän puolestaan lausumaan.

— — — — —
Ei enään viikkoakaan kestänyt lakko. Isännistö oli pakoitettu vahvistaman nuo työntekijäiden ihmiselliset vaatimukset.

Raikuvan „eläköön“-huudon kohottivat he yksimielisyydelle, kun tohtori konttoorin rappusilta ilmoitti, että kaikkiin heidän vaatimuksiinsa suostutaan.

Tuo huuto kuului hyvin soinnuttomalta tohtorin korviin. Hän kiirehti sisään, vetäen oven tiukasti kiinni jälessään.

Mutta työläisjoukko kiirehti omalle talollensa, viettämään vapauden riemujuhlaa.

Työnritarit palasivat voittajina valloitusretkeltänsä.

YHDEKSÄS LUKU.

Toverin haudalla.

Kauan virui Vilho sairasvuoteellaan, hoippuen elämän ja kuoleman välillä. Vihdoin hän sentään toipui paremmaksi, niin että oli jo toivoa hänen parantumisestaan.

Mutta kerran, mentyään ulos huoneesta, sattui hänen jalkansa luiskahtamaan ja hän kaatui, lyöden päänsä rappuihin.

Isku tosin ei ollut kova, mutta kyllin tarpeeksi, saattamaan hänet kalmistoon.

— — — — —

Hänen hautauspäivänsä valkeni kauniina.

Työväenyhdistys oli lippuineen saattamassa häntä, hänen viimeiseen lepokammioonsa.

Kun hänen hautansa oli umpeen luotu, laski Aalto työväenyhdistyksen puolesta seppeleen hänen haudallensa, viimeiseksi tervehdykseksi työ- ja taistelutovereilta. Liikuttavan jäähyväispuheen piti hän taistelussa murtuneelle toverille, työnritarille.

— Niin, lausui hän lopuksi, mullan alle kätkeynä lepää nyt mies, jonka sydäntä alati painoi tuska

kansansa orjuuden tähden; mies, joka ei muuta toivonut, kuin saada nähdä kansansa vapaana orjuudesta; mies, joka rohkeasti, pelkäämättä, taisteli oikeuden, totuuden ja ihmisyyden puolesta; mies, joka *uhrasi itsensä kansan hyväksi*. Vilpittömästi häntä suuremme ja hänen muistonsa on aina pysyvä kalliina sydämemme syvyydessä!

— Lepää rauhassa, huoletonna kaihottu, kaivattu aateveikko! Työ, jonka eteen elämäsi uhrasit, on jäänyt elämään. Siitä, mihin sinulta katkesi, jatkamme eteenpäin me ja meidän lapsemmekin vielä siksi, kunnes koko maailma on meidän!

Saattojoukossa oli myöskin Julia, työnjohtaja Heikkilän tytär, jonka kanssa Vilho oli ollut rakkaussuhteissa, vaan joka rakkaus oli Julian puolelta sammunut, kun Vilho antautui aatteensa palvelukseen. Mutta tuo rakkauden sammuminen oli Juliankin puolelta vaan näennäistä, sillä nyt hän todellisella surulla katumui kylmyyttään, jota hän oli Vilhoa kohtaan osoittanut.

Hän lausui runon, äänellä, josta kuvastui syvä suru, katumus ja katkeruus:

Siis kaikki hyve, mitä löytyy päältä maan,

Se lokaan tallataan ja murskaks' murretaan.
Ne, jotka kansan oikeutta puoltaa,
Ne rahavallan julman kautta surman saa.

Mutt' kerran, kerran kaikki toisin muuttuupi
Ja kerran sorto maailmasta lakkaapi,
Kun ihmisyyden aate voiton saanut on
Ja rahavalta saanut kuolon tuomion!

Tuo runo, kaikessa vaatimattomuudessaan, teki
syvän vaikutuksen tuossa surupukuun puetussa saat-
tojoukossa.

Se oli Vilhon itsensä tekemä runo. Siinä hän juuri-
kuin ennusti omaa kuoloansa.

Kaikki he äänetönnä katsoivat sankarinsa hautaa,
syvästi surren hänen kuolemaansa.

Yht'äkkiä kajahti jylisevä huuto:

— *Eläköön sosialismi! Eläköön ihmisyyden aate!*
Eläköön sen puolesta taistelevat sankarit!

Kaikki katsahtivat he huutajaan. Silloin näkivät
he huutajan, miehen, jonka silmissä välkkyi kirkkaat
kyyneleet. Mies oli — *insinööri*.

He hämmästyivät ensin siitä, vaan sitä ei kestä-
nyt kauan. Pian yhtyivät he kertaamaan hänen „elä-

köön“-huutonsa.

Ja „Työväenmarssia“ laulaen poistuivat he haudalta.

— — — — —
Mutta aurinko, joka äsken niin kirkkaasti paistoi taivahalta, luoden ystävälliset säteensä tuohon raatajajoukkoon, veti nyt tumman pilven eteensä, itkeäkseen sen varjossa sortoa ja kurjuutta, jota kansan lapset, työnraatajat, ovat saaneet kärsiä.

Lintujen laulu, joka äsken kuului iloiselta, huolettomalta, tuntui nyt kuin kuollutta rakastajaansa surevan immen itkulta.

Kukkaset, jotka äsken uhmaillen kohottivat latvonsa taivasta kohden, käänsivät ne nyt alaspäin, juurikuin hallan surkastuttamina.

Koko luontokin näytti murehtivan tuota taistelussa murtuneen työnritarin kuolemaa.